

УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Галина Вовченко

**МОРФЕМІКА І СЛОВОТВІР
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ**

Практикум

Ужгород - 2016

У навчально-методичному посібнику поданий список необхідної літератури , перелік вузлових питань курсу морфеміки і словотвору за кредитно-модульною системою, практичні завдання до кожної теми, завдання для контрольних робіт, тестові завдання, зразки модульних робіт.

Для студентів, викладачів, усіх, хто цікавиться проблемами морфеміки та словотвору сучасної української літературної мови.

Рецензент:

Белей Л.О., доктор філологічних наук, професор
Пискач О.Д., кандидат філологічних наук, доцент

Відповідальний за випуск: **Сабadoш І.В.**, доктор філологічних наук,
професор

*Рекомендовано до друку методичною комісією філологічного
факультету Ужгородського національного університету; протокол
№5 від 10 червня 2013 р.*

ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Посібник адресований насамперед студентам українського відділення денної форми навчання філологічного факультету для полегшення їх самостійної роботи з курсу морфеміки і словотвору сучасної української літературної мови, а також для раціональної організації навчального процесу. **Ним** можуть скористатися як студенти заочної форми навчання, так і неспеціальних відділень філологічних факультетів при вивченні відповідних розділів курсу сучасної української літературної мови.

Рекомендована література — основна і додаткова — зорієнтує студентів при підготовці до практичних занять, у передекзаменаційний період, при виконанні контрольних зрізів, модульних робіт, написанні наукових робіт тощо, а вузлові питання, винесені до кожної теми, сприятимуть систематизації знань. Пропоновані завдання для практичних вправ кожної теми добиралися таким чином, щоб максимально поглибити і закріпити практичні навички, необхідні при морфемному і дериваційному аналізі мовних явищ різних ступенів складності. Обсяг завдань, що виносяться для домашнього і аудиторного опрацювання, визначається викладачем з урахуванням вимог навчальної програми і рівня підготовленості аудиторії.

У **посібнику** подаються також схеми морфемного і словотвірного аналізу, завдання для контрольних робіт з морфеміки і словотвору. Автор сподівається, що посібник сприятиме ґрунтовнішій фаховій підготовці майбутніх філологів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: Навч. посіб. - К.: Вища школа, 1999.
 2. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. — 183 с.
 3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.** Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
 4. **Клименко Н.Ф.** Основи морфеміки сучасної української мови. - К., 1998. - 181 с.
 5. Словотвір сучасної української літературної мови. - К.: Наукова думка, 1979. - 406 с.
 6. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. - К.: Наукова думка, 1969. - 583 с.
 7. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. - К.: Вища школа, 1997. - 434 с.
 8. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. - К.: Вища школа, 1994. - 407 с.
- ***
9. **Андерш Й.Ф.** Особливості адвербіалізації іменників // Мовознавство. - 1999.-№ 1.-С. 3-6.
 10. **Аркушин Г.** Лексикалізація афіксів в українській мові // Українська мова. - 2002.- №3.- С. 81-89.
 11. **Архангельська А.М.** До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиції і сучасність. I // Мовознавство. — 2013. — № 6. — С.26-40.
 12. **Ахманова О.С.** Словарь лингвистических терминов. - М.: СЗ, 1966.
 13. **Бабій І.** Образно-емоційний потенціал прикметникових авторських неологізмів у малій прозі Володимира Винниченка // Українське мовознавство. — К., 2015. — Вип.45. — С.8-14.
 14. **Безпояско О.К., Городенська К.Г.** Морфеміка української мови. -К.: Наукова думка, 1987.-210 с.
 15. **Бойченко Л.М.** Структурно-семантичні типи аббревіатур і діапазон їх дериваційної активності в сучасній українській мові // Мовознавство. - 1982. - № 5. - С. 75-80.
 16. **Быкова Л.А.** Современный русский литературный язык: Морфемика и словообразование. - Харьков, 1974. - 95 с.
 17. **Валюх З.** Функціональна роль основи твірного слова в процесах деривації // Українське мовознавство. — К., 2011. — Вип.41. — С.24-31.
 18. **Віняр Г.М., Шпачук Л.Р.** Словник новотворів української мови.— Кривий Ріг, 2002.
 19. **Виноградов В.В.** Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии. - М.: Наука, 1952.-С. 99-152.
 20. **Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П.** Граматика української мови. - К.: Рад. школа, 1982. - С. 6-30.
 21. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. - К.: Вища школа, 1985.- 360 с.

22. Глагольная префиксация в русском языке. - М.: Русские словари, 1997.-220 с.
23. **Гнатюк Г.М.** Ад'ективація дієприкметників у сучасній українській літературній мові//Мовознавство. - 1983.-№ 1.-С. 19-28.
24. **Голянич М.І.** Внутрішня валентність постфіксальних дієслів із значенням говоріння//Мовознавство. - 1987.-№ 2.-С. 48-53.
25. **Горбачук В.Т.** Основні поняття і терміни морфеміки. - Слов'янськ, 1982.-38 с.
26. **Горбачук В.Т.** Основа слова // УМЛШ. - 1988. - № 6. - С. 37-40.
27. **Городенська К.Г.** Префікси і префіксоїди в українській мові // Мовознавство. - 1986.-№ 1. -С. 36-41.
28. **Городенська К.Г., Кравченко М.В.** Словотвірна структура слова. - К.: Наукова думка, 1981. - 198 с.
29. **Городенська К.Г.** Семантичні функції дериваційних морфем// Мовознавство. - 1987. -№ 1. - С. 20-30.
30. **Городенська К.Г.** Структура складних іменників у контексті семантичного синтаксису // Мовознавство. -1988. -№ 3. -С. 27-34.
31. **Городенська К.Г.** Проблема виділення словотвірних категорій // Мовознавство. - 1994. -№ 6. - С. 22-28.
32. **Городенська К.Г.** Проблема зв'язку словотвору та синтаксису в новій академічній граматиці української мови. - Харків, 1996.
33. **Горпинич В.О.** Будова слова і словотвір. - К.: Рад. школа, 1977. -119с.
34. **Горпинич В.О.** Словотворення і словотвір української мови: Текст лекцій.-К., 1995.-68 с.
35. **Грещук В.В.** Поняття словотвірної парадигми в сучасній дериватології // Мовознавство. - 1985. - № 1. - С. 21-27.
36. **Грещук В.В.** Дериваційний потенціал прикметників на позначення кольору у сучасній українській мові // Мовознавство. - 1986. - № 2.-С. 23-30.
37. **Грещук В.В.** До питання про словотвір прислівників на -о- //Мовознавство.- 1990.- № 2. - С. 38-42.
38. **Грещук В.В.** Деякі теоретичні питання словотвірного значення // Мовознавство. - 1991.-№3.-С. 34-41.
39. **Грещук В.В.** Український відприкметниковий словотвір. - Івано-Франківськ: Плай, 1995.-206 с.
40. **Грещук В.В.** Нариси з основоцентричної дериватології / В.В. Грещук, Р.О.Бачкур, І.Ф.Джочка, Н.М.Пославська. — Івано-Франківськ, 2007.
41. **Гринчишин Д.Г.** Явище субстантивації в українській мові.-К.: Наукова думка, 1965.
42. **Довгая Т.М.** Адвербиализация в современном украинском литературном языке: Автореф. дис... канд. филолог. наук. - Ужгород, 1974. -18 с.
43. Дослідження з словотвору та лексикології. - К.: Вища школа, 1985. - 163 с.
44. **Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г.** Сучасна українська мова.-3-є видання. - К.: Вища школа, 1987. - С. 116-133.
45. **Думчак І.М.** Універбація в українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Івано-Франківськ, 1998. — 16 с.
46. Етимологічний словник української мови: В7 т.-К.: Наукова думка, 1982-2012.-Т. 1-6.
47. **Ефремова Т.Ф.** Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка. - М.: Русский язык, 1996.

48. **Житенева Л.И.** Словообразование и состав слова. - Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1973.-302 с.
49. **Жовтобрюх М.А.** Українська літературна мова. - К.: Наукова думка, 1984.- С. 85-110.
50. **Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М.** Курс сучасної української літературної мови.-Ч. 1. Морфологія.-К.: Вища школа, 1972.- 402 с.
51. **Зверєв А.Д.** Словотвірне значення в семантичній структурі похідних //Мовознавство. - 1988.-№ 1.- С. 21-27.
52. **Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование.М.: Просвещение, 1973.-304 с.
53. **Земская Е.А.** Активные процессы современного словопроизводства //Русский язык в конце XX столетия (1985 – 1995) / Под ред. Е.А.Земской. — М.,2000. — С.90-141.
54. **Льїн В.С.** Префікси в сучасній українській мові. - К.: Вид-во АН УРСР, 1953.-166 с.
55. Інверсійний словник української мови.-К.: Наукова думка, 1985. - 811с.
56. **Карпенко Ю.О.** Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору // Мовознавство. - 1992. - № 4. - С. 3-10.
57. **Карпіловська Є.А.** Типи одиниць суфіксальної підсистеми сучасної української літературної мови // Мовознавство. - 1998. - № 1. - 43-54.
58. **Карпіловська Є.А.** Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: Будова та реалізація.- К., 1999.
59. **Карпіловська Є.А.** Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами - омографічними коренями. - К.: Укр.енцикл., 2002.
60. **Карпіловська Є.А.** Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій //Українська мова. — 2007. — №4. — С.3-15.
61. **Касевич В.Б.** Морфонологія / В.Б.Касевич. — Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1986. — 160 с.
62. **Каспришин З.О.** Складні випадки словотвірного аналізу // УМЛШ. - 1989.-№ 11.- С. 53-58.
63. **Кислюк Л.** Гібридні новотвори як спосіб засвоєння запозичуваної термінології // Українське мовознавство. — К., 2010. — Вип.40. — С.32-37.
64. **Кислюк Л.** Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація //Українська мова.— 2012.— №1.— С.52-66.
65. **Кислюк Л.** Подання новотворів у лексичній базі даних // Українське мовознавство. — К., 2013. — Вип.43. — С27-35.
66. **Клименко Н.Ф.** Система афіксального словотворення сучасної української мови.- К.: Наукова думка, 1973.- 186 с.
67. **Клименко Н.Ф.** Взаємозв'язки словотвірної і лексичної семантики слів // Мовознавство. - 1982. - № 3. - С. 38-45.
68. **Клименко Н.Ф.** Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові.-К.: Наукова думка, 1984.-251 с.
69. **Клименко Н.** Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови // Українська мова. — 2003.— № 3-4.— С.83-106.
70. **Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А.** Морфемні структури слів у сучасній українській літературній мові // Мовознавство. —1991. — №4.-С. 10-21.
71. **Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Комарова Л.І., Недозим Т.І.,**

Іванова Т.В. Морфемно-словотвірний фонд української мови як дослідницька та інформаційно-довідкова система// Мовознавство. - 1990. -№ 6. -С. 41-50.

72.Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Карпіловський В.С.,Недозим Т.І. Словник афіксальних морфем української мови. - К., 1998.

73.Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови: Наук.посібник.— К., 1999.

74.Ковалик І.І. Вчення про словотвір. - У 2-х вип. - Львів, 1958, 1961.- Вип. 1 - 78 с; Вип. 2 - 83 с.

75.Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір//УМЛШ. - 1970. - № 10. - С. 22-29. - № 11. - С. 22-30.

76.Ковалик І.І. Вступ. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову/Словотвір сучасної української літературної мови. - К.: Наукова думка, 1979. - С. 5-56.

77.Ковалик І.І. Про морфеми (морфи) у сфері мови і мовлення //Мовознавство. - 1982.- № 1.- С.3-11.

78.Ковалик І.І. «Словотворчий» чи «словотвірний»? // Культура слова: Вип. 20. - К.: Наукова думка, 1981. - С. 86-87.

79.Ковалик І.І. Семантична функція кореня в словотвірному гнізді /Словотвірна семантика східнослов'янських мов.-К.: Наукова думка, 1983. - С. 17-35.

80.Ковальов В.П. Словотвір художніх неологізмів //УМЛШ. - 1983. -№ 6.- С. 25-28.

81. Козленко Ірина. Унісуфікси: Морфемний та словотвірний статус // Українське мовознавство— К.,2014. . — Вип.44. — С.13-28.

82.Колоїз Ж. Оказіональність / узуальність як концептуальна лінгвістична категорія // Українська мова.— 2006.—№ 1.— С.71-81.

83. Костич Л. Статус словотвірної категорії // Українське мовознавство. — К.,2014. — Вип.44. — С.29-41.

84.Коць Т.А. Розвиток української дериватології і динаміка словотвірних норм // Мовознавство. — 2011. — № 1. — С.55-65.

85.Кравченко М.В. Явище усічення у системі віддієслівних іменників // Мовознавство. - 1984. -№ 3. - С. 32-36.

86. Кравченко М.В. Словообразовательная морфология украинского языка: автореф. дис. ...доктор. филолог. наук 10.02.02. — К.: Институт языковедения им.А.А.Потебни АН УССР, 1990. — 39 с.

87.Кравченко М.В. Морфонологічні явища і словотвірна структура слова // УМЛШ. - 1984. - № 6. - С. 51-55.

88.Кравченко М.В. Семантична і морфологічна валентність словотворчих одиниць у системі віддієслівних дериватів//Мовознавство.-1988. -№ 1.-С. 32-37.

89.Кравченко М.В. Словотвірна структура дериватів, утворених за допомогою суфіксів -ськ(ий) і -ств(о) // УМЛШ. - 1989. - № 2.- С. 57-61.

90.Кубрякова Е.С. Что такое словообразование. - М.: Наука, 1965. -78 с.

91.Кубрякова Е.С. Словообразование // Общее языкознание. Внутренняя структура языка. - М.: Наука, 1972.- С. 344-393.

92.Кубрякова Е.С. Семантика производного слова//Аспекты семантических исследований.- М.: Наука, 1980.- С. 81-155.

93. **Кубрякова Е.С.** Типы языковых значений: Семантика производного слова.-М.: Наука, 1981.-200 с.
94. **Кубрякова Е.С.** Производное слово в лексике и грамматике //Слово в грамматике и словаре.- М.: Наука, 1984.- С. 60-69.
95. **Кубрякова Е.С.** Производное слово как языковая структура представления знаний // Сб. науч. тр. МГЛУ - М., 1994. - Вып. 429.- С. 4-11.
96. **Кубрякова О.С., Жарких О.Ю.** Слововірні процеси при транспозиції прикметників у прислівники // Мовознавство. - 1985. - № 6. - С. 27-31.
97. **Кудрявцева Л.О.** Парадигматично і синтагматично мотивовані зміни значення слова (типологія семантичних новацій російської мови) // Мовознавство. - 1987.-№ 4.- С. 37-42.
99. **Курилович Е.** Деривация лексическая и деривация синтаксическая // Курилович Е. Очерки по лингвистике. - М.: Изд-во иностр. лит., 1962.- С. 57-70.
100. **Лесюк М.** Транспозиція, мутація та модифікація значення твірного слова // Мовознавство. - 1987.- №3.- С. 34-39.
101. **Лингвистический энциклопедический словарь.** - М.: СЗ, 1990. - 685 с.
102. **Литвин І.В., Литвин Л.П.** Слововір. Дидактичний матеріал з української мови. - К.: Освіта, 1997. - 224 с.
103. **Лопатин В.В.** Русская словообразовательная морфемика. -М.: Наука, 1977. - 316 с.
104. **Мамрак А.В.** Продуктивність словотвірних типів у сучасній українській мові // Мовознавство. - 1982. - № 4. - С. 46-49.
105. **Мамрак А.В.** Семантичний аспект словотвірної співвіднесеності // Мовознавство. - 1990. - № 1. - С. 34-38.
106. **Мамрак А.В.** Проблеми словотвірної омонімії// Мовознавство. -1992. - №3.- С. 35-39.
107. **Матвіяс І.Г.** Уніфікація варіантів у словотвірній системі української літературної мови // Мовознавство. - 2003. - № 4.
108. **Морфемна структура слова.**-К.: Наукова думка, 1979. - 335 с.
109. **Нелюба А.М.** Черезкрокове словотворення й інноваційні явища в українській мові (на зразках суфіксальних дериватів) // Вісник Дніпропетр. нац. ун-ту. Сер.: «Мовознавство». — 2009.— Вип. 15. — Т.1.
110. **Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. - М.: Высшая школа, 1984. - 255 с.
111. **Немченко В.Н.** Основные понятия морфемики в терминах: Краткий словарь-справочник. - Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1985.
112. **Немченко В.Н.** Основные понятия словообразования в терминах: Краткий словарь-справочник. - Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1985.
113. **Німчук В.В.** До питання про афіксальний словотвір//Мовознавство. - 1984. – № 6. - С. 26-32.
114. **Ольшанський О.Ю.** Про слова, генетично співвідносні з словосполученнями // Мовознавство. - 1989. - № 6. -С. 24-27.
115. **Павленко Л.П.** Складні іменники-оказіоналізми в поетичному контексті //УМЛШ. - 1983. - № 8.- С. 33-35.
116. **Плющ М.Я.** Словотворення та вивчення його в школі. - К.: Рад. школа, 1985.-127 с.
117. **Полюга Л.М.** Варіанти морфем і морфемний розбір слова (Про деякі випадки визначення морфем) // УМЛШ. - 1983. - № 2. - С. 38-42.
118. **Полюга Л.М.** Морфемний словник.-К.: Рад. школа, 1983.- 464 с.
119. **Полюга Л.М.** Словник українських морфем. - Львів: Світ, 2001.- 446 с.

120. **Потиха З.А.** Современное русское словообразование. - М.: Просвещение, 1970. - 384с.
121. **Русанівський В.М.** Структура українського дієслова. - К.: Наукова думка, 1971. - 314 с.
122. Русская грамматика: В 2-х т. -Т. 1.- М.: Наука, 1980.
123. **Сікорська З.С.** Способи словотворення // УМЛШ. - 1978. - № 11. - С. 74-81.
124. **Сікорська З.С.** Українсько-російський словотворчий словник.-2-е вид. - К.: Освіта, 1995. - 256 с.
125. **Сікорська З.** Постфікси в українському мовознавстві // Українська мова. – 2003.— № 3-4. — С.46-55.
126. Словотворчість шістдесятників. Ліна Костенко. Микола Вінграновський: [зб. наук. Праць /відп. Ред. Г.М.Вокальчук]. — Острог: Вид-во НаУ «Острозька академія», 2010. — Вип.3. — 176 с.
127. **Соболева П.А.** Словообразовательная полисемия и омонимия. - М.: Наука, 1980.
128. **Соколова С.О.** Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові.-К.: Наукова думка, 2003.- 283 с.
129. Словник української мови: В 11 т. - К.: Наукова думка. 1970 -1980.
130. Современный русский язык / Под. ред. В.А. Белошапковой. - М., 1981.- 560 с.
131. **Стішов О.А.** Відфраземні деривати-неологізми в сучасній українській мові // Мовознавство. - 1990. - № 2. - С. 64-66.
132. **Тараненко О.О.** Смысловая основа процессов словотворения //Мовознавство. - 1982.- №5.- С. 19-27.
133. **Тараненко О.О.** Смысловые процессы в основе субстантивации прикметников //Мовознавство. - 1985. - № 3. - С. 47-54.
134. **Тараненко О.О.** Місце метафори в словотворчих процесах //Мовознавство.- 1986. - №3.- С. 11-16.
135. **Тимчук О.Т.** Обігрування структурних елементів слова як семантико-стилістичне явище (морфеміка і словотворення) //Мовознавство.— 2001. — №2. — С.54-62.
136. **Тихонов А.Н.** Основные понятия русского словообразования // Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка: В 2-х т. - 2 изд. - М.: Русский язык, 1990. - Т. 1. - С. 18-51.
137. **Тихонов А.Н.** Словообразовательный словарь русского языка: В 2-х т. - 2-е изд.- М.: Русский язык, 1990.
138. **Тихонов А.Н.** Школьный словообразовательный словарь русского языка. - 2-е изд. - М.: Просвещение, 1991. - 576 с.
139. **Тропіна Н.П.** До питання про взаємозв'язки семантичної деривації і синтагматичних характеристик слова // Мовознавство.- 1983. -№ 6. — С.57-62.
140. **Тропіна Н.П.** До питання про сутність лексико-семантичної деривації// Мовознавство. - 1997.- № 1.- С. 54-57.
141. **Турчак О.** Оказионалізм як об'єкт лінгвістичного дослідження // Українська мова. – 2004.— № 2. — С.47-55.
142. **Тютенко Олена.** Словотвірна категорія особи в різних стилях: особливості функціонування // Українське мовознавство.— К., 2011. — Вип.41. — С.32-42.
143. Українська мова. Енциклопедія. - К.: Укр.енцикл., 2000. -752 с.

- 144.Український правопис. -К.: Наукова думка, 2002. -236 с.
- 145.Улукханов И.С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания. - М.: Наука, 1977. - 256 с.
- 146.Цыганенко Г.П. Состав слова и словообразование в русском языке.- К.: Вища школа, 1978. - 152 с.
- 147.Цыганенко Г.П. Словарь служебных морфем русского языка. - К.: Рад. школа, 1982. - 240 с.
- 148.Шанский Н.М. Русский язык. Лексика. Словообразование. - М., 1975.-239 с.
- 149.Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию.- М., 1968. – 309 с.
- 150.Шанский Н.М., Тихонов А.Н. Современный русский язык: Словообразование. Морфология. - М.: Просвещение, 1987.- С.5 -78.
- 151.Шепель Ю.О. Моделювання словотвірних гнізд та рядів слів з вільним і зв'язаним коренем // Мовознавство. - 1992. - № 2. - С. 21-25.
- 152.Яценко І.Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник. - У 2-х т. - К.: Вища школа, 1980-1981.
- 153.Яценко І.Т. Явище опрощення у морфологічному складі слова //Українська мова і література в школі. - 1979.-№3.

- 154.Дудик П.С., Єрмакова С.Д., Литовченко В.М. Сучасна українська літературна мова: Зб. Вправ для лабораторних робіт. — К.: Вища школа, 1987.
- 136.Конкурсні тестові завдання для вступників: Українська мова / Г.І.Вовченко, А.М.Галас, О.Д.Пискач, Т.М.Розумик, М.І.Сюсько. — Ужгород: Ужгородський національний університет, 2006.
- 155.Москаленко Н.А., Фащенко Н.М., Смагленко Ф.П. Сучасна українська літературна мова: Лексичний, фонетичний і граматичний аналіз. — Київ-Одеса: Вища школа, 1980.
- 156.Новий довідник: Українська мова. Українська література.— 2 вид.— К.: Казка, 2006.
157. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона М.П. Сучасна українська літературна мова: Зб. вправ. — К.: Вища школа, 1995.
158. Хрустик Н.М., Хаценко Л.І. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір: Практикум. — К., 2005.

**ПРОГРАМА КУРСУ МОРФЕМІКИ І СЛОВОТВОРУ СУЧАСНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ**
Питання для екзаменаційного контролю

МОРФЕМІКА

Вступ. Морфемологія як розділ науки про мову. Предмет і завдання морфемології. Зв'язок морфемології з фонетикою, семасіологією, лексикологією, морфологією та дериватологією. Поняття про морфеміку та морфему. Ознаки морфеми. Слово і словоформа. Морфема і морф. Аломорф. Варіанти морфем. Співвідношення морфеми і складу, морфеми і слова.

Типологія морфем у сучасній українській літературній мові. Типи морфем за значенням, за функцією, за місцем у слові. Кореневі морфеми та їх характеристика. Афіксальні морфеми та їх характеристика. Поняття про нульові морфеми. Афіксоїдність. Афіксоїди. Явище інтерфіксації. Проблема конфіксів у науковій літературі. Поняття про унікальні частини слова (уніфікси).

Основа слова. Поняття основи в сучасному мовознавстві. Лексична та граматична основа слова. Проблема подільності основи. Ступені подільності основи. Валентність морфем та основ. Види валентності. Типи основ: відкрита, закрита, вільна, зв'язана, проста, складна, похідна, непохідна, подільна, неподільна, суцільна, перервана, одноморфемна, поліморфемна.

Функціонування морфем у сучасній українській літературній мові. Полісемія, омонімія, синонімія та антонімія морфем. Морфонологія Морфонема. Поняття морфемного шва та основних морфонологічних явищ. Історичні зміни в морфемній будові слова (опрощення, перерозклад, ускладнення). Причини історичних змін. Явище декореляції.

Морфемний аналіз. Мета і завдання морфемного аналізу, його відмінність від словотвірного аналізу. Явища, які утруднюють морфемний аналіз. Критерії виділення морфем. Питання діакронії в морфемному аналізі. Співвідношення морфемного й етимологічного поділу слів, урахування словотвірної характеристики. Методика морфемного аналізу складних і складноскорочених слів.

Словники морфем та словотвірні словники. Морфемні словники в українській лексикографії. Принципи побудови, обсяг, специфіка. Морфемні словники у русистиці. Словотвірні словники. Словники словотвірних гнізд у лексикографії. Інверсійний словник.

СЛОВОТВІР

Словотвір як наукова дисципліна. Поняття словотвору. Омонімія терміна. Деривація і дериватологія. Місце словотвору в системі граматики, його зв'язок з морфемікою, морфологією, синтаксисом. Предмет і завдання синхронічного словотвору. Поняття словотвірної мотивації. Види мотивації. Твірне (мотивуюче) і похідне (мотивоване) слово. Твірна база. Ознаки похідного слова та його структура. Поняття про формант. Основні види формантів.

Дериваційні відношення. Співвідношення твірної основи і похідного слова. Види співвідношень. Принципи встановлення напряму похідності. Поняття про словотвірну пару. Мінімальна словотвірна пара. Словотвірний квадрат. Словотвірний ланцюжок. Словотвірне гніздо. Принципи укладання словотвірного гнізда. Поняття ступеня похідності та кроку деривації.

Словотвірна семантика. Словотвірний тип. Словотвірне (дериваційне) значення похідного слова. Співвідношення лексичного і дериваційного значень мотивуючого і мотивованого слова. Принципи встановлення дериваційного значення. Типологія дериваційних значень похідних слів. Мутаційне, модифікаційне, транспозиційне значення. Вчення Є.Куриловича про лексичну та синтаксичну деривацію. Словотвірний тип — основна одиниця словотвору. Ознаки словотвірного типу. Загальні і часткові словотвірні значення у межах словотвірного типу.

Словотвірна категорія. Словотвірна модель. Поняття словотвірної категорії у лінгвістиці, його зв'язок з поняттям словотвірного типу. Поняття системної словотвірної продуктивності. Типи обмежень системної словотвірної продуктивності (семантичні, формальні, стилістичні та ін.) Словотвірна модель.

Морфонологія, морфеміка, морфотактика. Поняття про морфеміку і морфотактику. Поняття морфонеми у науковій літературі. Морфонологічні явища, їх типологія та функції.

Способи словотворення. Афіксальний словотвір. Поняття способу словотвору в синхронії і в діахронії. Проблема класифікації способів словотворення. Способи творення слів з однією мотивуючою основою. Різновиди афіксального словотворення в сучасній українській літературній мові (прості і змішані). Черезступеневий словотвір. Редеривація. Поняття про універбацію. Суфіксальна універбація.

Способи словотворення. Безафіксний словотвір. Морфолого-синтаксичний спосіб словотвору, його різновиди. Поняття транспозиції та конверсії в науковій літературі. Лексико-семантичний спосіб словотворення, його особливості та види. Способи творення слів з кількома твірними основами. Складання та його різновиди. Композити та юкстапозити. Лексико-синтаксичний спосіб творення. Аббревіація та її різновиди. Особливості формантів при безафіксних способах деривації.

Словотвірна парадигма. Словотвірний аналіз. Поняття парадигми у мовознавстві. Морфологічна і словотвірна парадигми: спільне і відмінне. Словотвірний аналіз, його мета і завдання. Методика словотвірного аналізу. Відмінність словотвірного

аналізу від морфемного. Особливості словотвірного аналізу дериватів, утворених безафіксними способами словотворення.

Словотвір частин мови. Словотвір іменників. Способи творення іменників, властиві сучасній українській літературній мові. Субстантивація як різновид транспозиції. Види субстантивації (повна, неповна, okazіональна, еліптична; мовна, мовленнєва). Іменники — синтаксичні деривати.

Словотвір прикметників. Способи творення прикметників з однією і кількома твірними основами в сучасній українській літературній мові. Ад'єктивація як різновид транспозиції. Прикметники — синтаксичні деривати.

Словотвір дієслів. Способи творення дієслів у сучасній українській літературній мові. Розмежування словотворення і формотворення. Проблема словотвору складних дієслів.

Словотвір прислівників. Способи творення прислівників у сучасній українській літературній мові. Недоліки суто синхронічного підходу до словотвору прислівників. Явище адвербіалізації.

МОРФЕМІКА

Практичне заняття № 1

Тема: **МОРФЕМІКА ЯК РОЗДІЛ НАУКИ ПРО МОВУ (2 год.)**

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Морфемологія та морфеміка, предмет і завдання морфемології. Зв'язок морфемології з морфологією, дериватологією та іншими мовознавчими дисциплінами.
2. Поняття про морфему. Ознаки морфеми.
3. Слово і словоформа. Морфема і морф. Аломорф. Варіанти морфем. Співвідношення морфеми і складу, морфеми і слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: Навч. посіб. - К.: Вища школа, 1999. -С. 5-13.
2. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. — С.7-18.
3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.** Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. -К., 1997.-С. 255-256.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. -К., 1994.-С. 140-146.
6. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
7. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. - К., 1985.
8. **Полюга Л.М.** Словник українських морфем. — Львів: Світ, 2001. -С. 5-15.
7. **Яценко І.Т.** Морфемний аналіз: Словник-довідник: У 2 т. - К., 1980-1981.-Т.1.-С. 5-22.
8. **Горпинич В.О.** Будова слова і словотвір. - К., 1977. - С. 5-64.
9. **Ковалик І.І.** Про морфеми (морфи) у сфері мови і мовлення // Мовознавство. - 1982. - № 1. - С. 3-11.
10. **Клименко Н.Ф.** Основи морфеміки української мови. -К., 1998. -С. 3-10.
11. **Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование. -М., 1984.-С. 22-43.
12. **Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. -М., 1984.-С. 13-58.

Практичне завдання

1. Законспекуйте вступні статті до словників Л.М. Полюги та І.Т. Яценка.
2. Користуючись умовними позначками, виділіть морфеми у поданих словах:

а) безпартійний, богатирський, введення, ввечері, ввись, весельчак, викуп, витяжний, галасливий, гіпнотизувати, глибшати, голостеблій, гонитель, градопад, гуртківець, демаскований, двоспальний;

б) даровизна, диктатор, добудова, допильнувати, дударик, душевий, експедиція, експорт, єврочек, жабенятко, жилкуватий, жучок, надхмарний, часопис, сухофрукти, додолу, хором;

в) акліматизація, сутінки, зерноочисний, узбережжя, далеко, приземлення, холодильник, стислий, зброшурувати, перепис, найдавніший, зазначити, овочесховище, довгожданий, зменшувач, споділоба, годинникар.

3. Знайдіть і виправте помилки у членуванні поданих слів на морфеми: чит/анн/я, козак/ува/ти, на/сьорб/а/ти/ся, не/роз/гад/ан/ий, до/суш/и/ти, за/хмар/и/ти/ся, на/учи/ти, по/шит/ий, від/родж/енн/я, об/город/ж/ен/ий, ви/прав/ши, слов/ник/ар/ство, с/по/стереж/е/нн/я, залізо/бетон/н/ий, гол/о/слів/н/ий, по/рах/ован/ий, такс/і, за/велик/ий.

4. До поданих схем доберіть слова: **префікс–корінь-суфікс-закінчення;**

корінь-інтерфікс- корінь-закінчення; префікс-префікс-корінь-суфікс-суфікс.

* Словничок

Морфеміка (морфемологія) — розділ науки про мову, який вивчає морфемну структуру слова. У колі завдань морфеміки — бвичленування морфем, їх класифікація, з'ясування структури, варіантності морфем, особливостей морфемних стиків, різних процесів спрощення і перерозподілу в складі морфем.

Морфема - найменша неподільна значуща одиниця мови, яка виступає носієм певного лексичного чи граматичного значення слова і регулярно відтворюється відповідно до моделей цієї мови. Морфема - це одиниця мови, що є узагальненим типом конкретних різновидів морфів.

Морф - найменша значуща частина, яка виділяється у складі словоформи. Морфи є конкретними репрезентантами морфеми, які виявляються при морфемному членуванні слова.

Аломорф - морф певної морфеми, фонемний склад якого зумовлений позицією в слові (напр., аломорфи префіксальної морфеми з- : з-, с-, зі-, із-, зо-, со-, зу-).

Варіанти морфеми - видозміни морфеми, які тотожні за значенням, мають спільне походження, відрізняються фонемним складом і можуть взаємно замінювати одна одну (напр., флексійна морфема дав. в. однини іменників чоловічого роду -у має своїм варіантом -ові: брату - братові).

Практичне заняття № 2

**Тема: ТИПОЛОГІЯ МОРФЕМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ
МОВІ (2 год.)**

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Типи морфем: а) за значенням;
б) за функцією;
в) за місцем у слові.
2. Поняття про нульові морфеми.
3. Афіксоїди як особливий тип морфем.
4. Явище інтерфіксації.
5. Проблема конфіксів у науковій літературі.
6. Поняття про унікальні частини слова (уніфікси).

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. - К.: Вища школа, 1999. - С. 14-52.
 2. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. — С.18-41.
 3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.** Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
 4. Сучасна українська літературна мова/За ред. А.П. Грищенка.-К., 1997.-С. 258-264.
 5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. - К., 1994. -С. 141-148.
 6. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
 7. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. - К., 1985.
 8. **Клименко Н.Ф.** Основи морфеміки української мови. -К., 1998. -С. 10-44.
 9. Морфемна структура слова.-К.: Наукова думка, 1979.
 10. **Городенська К.Г.** Семантичні функції дериваційних морфем // Мовознавство. - 1987. - № 1. - С. 20-30.
 11. **Немченко В.Н.** Основные понятия морфеміки в терминах: Краткий словарь-справочник. - Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1985.
- Див. також літературу до попередньої теми.

Практичне завдання

1. Виділіть і охарактеризуйте морфеми у поданих словах:
а) бездоріжжя, яблуневий, озвучити, записка, страшнувати, обікрасти, вчорашній, укоренити, прірва, краплинка, століття, заметіль, розсадник;

б) замовляння, духовний, озброєння, безсумнівно, блискавка, водосховище, побачення, швидкоплинний, правдивість, зораний, пребагато, винагорода;

в) упродовж, впрошувати, дистилювати, епос, емальований, емігрант, залюблений, зшивати, колесопрокатний, напівзатоплений, освячувати, пахнути, самоук.

2. Знайдіть зайве за кількістю морфем слово:

а) науковий, відданий, зірвати, розв'язав;

б) мирний, наука, суховій, рвати, близько;

в) перепідготовка, вишивання, умиватися, виконаний, згорнути.

3. Випишіть з поданих лексем не менше 10 слів з унікальними частинами: правитель, мудрагель, січень, рукавиця, попада, юридичний, юриспруденція, поштовий, поштамт, провулок, патрони, патронташ, пастух, престол, товкмач, архіваріус, ячмінь.

4. Поділіть слова на морфеми. Визначте словотворчі, формотворчі та словозмінні афікси: гарний, гарніший, найгарніший, лівий, лівішати, літати, літаючий, привітати, привітав, привітавши, нагодувати, нагодований, нагодувавши, засніжитися, вихований, вихованість.

5. Визначте значення префіксів у словах: промовити, приміський, прибудова, перестрибнути, заспівати, недобрый, децю, співучасник, відлетіти, відколоти, надбігти, надсипати.

6. Визначте суфікси і охарактеризуйте їх значення у словах: тракторист, глибина, горошина, харківський, обідати, гордість, варіння, перукар, зеленуватий, білявий, колиска, лікарка, гусеня.

Словничок

Корінь - головна морфема, яка є носієм основного лексичного значення окремого слова і всіх споріднених за звуковим складом і значенням слів. **Морфологічний** корінь виділяється щодо сучасного стану мови, корінь **етимологічний** - щодо минулих епох розвитку мови. Корінь **вільний** поєднується з афіксами і може вживатися у кореневих словах. Корінь **зв'язаний** виступає лише у поєднанні з афіксами (вул-иця, про-вул-ок). Синонімом до цього поняття виступає термін **радиксоїд**.

Морфема вільна, або незв'язана - це та, яка матеріально збігається з основою хоч в одному повнозначному слові.

Морфема зв'язана - це така морфема, яка ніколи не збігається з основою, тобто спостерігається тільки в сполученні з іншими морфемами.

Морфема дериваційна, або словотвірна - це афіксальна морфема, яка видозмінює лексичне значення кореня й утворює нове слово, повторюючись у різних словоформах одного і того ж слова.

Морфема лексична - узагальнена назва для корневих і дериваційних морфем, які беруть участь у словотворенні, є носіями певного лексичного значення на відміну від флексійних афіксів як виразників тільки граматичного значення (за окремими винятками, коли флексія виступає як формант, наприклад, **Олександр - Олександра, кум - кума** тощо).

Морфема нульова - морфема, яка не має реального звукового вираження в одній із форм парадигми і виділяється, усвідомлюється як носій певного значення лише у співвідносності з матеріально вираженими, субстанціональними морфемами (афіксами, флексіями).

Практичне заняття № 3

Тема: **ОСНОВА СЛОВА (2 год.)**

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Поняття основи в сучасному мовознавстві.
2. Лексична і граматична основа.
3. Питання про подільність основи. Ступені подільності основи.
4. Валентність морфем. Види валентності.
5. Типи основ: відкрита, закрита, вільна, зв'язана, проста, складна, похідна, непохідна, подільна, неподільна, суцільна, перервана, одноморфемна, поліморфемна тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. - К.: Вища школа, 1999. - С.52-56.
2. **Вакарюк Л., Панцьо С.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. - Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. - С. 44-61.
3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.** Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. -К., 1997.-С. 265-268.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ.-К., 1994. -С. 146-148.
6. **Клименко Н.Ф.** Основи морфеміки сучасної української мови. -К., 1998.-С. 52-57.
7. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
8. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. -К., 1985.
9. **Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование. -М.:Просвещение, 1973.-С. 44-68.
10. **Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. -М., 1984.-С. 58-66.
11. **Горбачук В.Т.** Основа слова // УМЛШ. - 1988. - № 6. - С. 37-40.
12. **Полюга Л.М.** Словник українських морфем. - Львів: Світ, 2001.
13. **Яценко І.Т.** Морфемний аналіз: Словник-довідник: У 2т.- К., 1980-1981.

Практичне завдання

1. У поданих словах виділіть основи, охарактеризуйте їх, визначте морфемний склад. Окремо випишіть слова, в яких можна виділити два типи основ - лексичну і граматичну: впорядкувати, крадькома, ластовеня, найрозумніше, всиновлений, деревонасадження,

залізозварювальний, зобов'язання, князівство, меблювальник, минулий, завтра, мікродобриво, збиратися, прочитаний, цікавіший, світловололікарня, всюдихід.

2. Користуючись морфемними словниками, наведіть 10 прикладів зі зв'язаними основами.

3. Наведіть не менше 10 слів, у яких можна виділити два типи основ.

4. Запишіть подані слова у дві колонки: з похідною і непохідною основами. Графічно позначте основи і корені слів: міжсесійний, минути, віл, воленька, вити, ваговий, весляр, відгук, рука, відживати, десять, десятина, ясніти, синій, біг, сходження, далеко, стіл, вблід, лебідь, виступцем.

5. З'ясуйте, які слова мають відкриту основу: карате, гіпербола, кіно, вокзал, лезо, дбайливо, фламінго, поле, шосе, писати, озеро, сідло, бароко, босоніж, серце, турне, ліс, подарунок.

Словничок

Основа - 1) основна частина слова, яка залишається після відокремлення від нього словозмінних морфем, флексій; 2) частина слова, яка є носієм його лексичного значення і залишається після відокремлення флексії і формотворчого суфікса.

Основа лексична - те саме, що основа у другому значенні.

Основа граматична - морфологічно незмінна частина слова (словоформи), яка лишається після відокремлення від нього граматичних морфем (словозмінних і формотворчих афіксів). Вона є постійною частиною всіх словоформ відмінювання, дієвідмінювання слова і виражає загальне лексико-граматичне значення слова.

Основа відкрита - основа слова, що закінчується матеріально не вираженою флексією або основа незмінного слова, в якому флексія відсутня.

Основа закрита - основа слова з матеріально вираженою флексією.

Основа вільна - це основа з вільним коренем.

Основа зв'язана - основа із зв'язаним коренем.

Основа проста - основа, що має у своєму складі одну кореневу морфему.

Основа складна - основа, що складається з двох і більше кореневих морфем.

Основа подільна - основа, що має у своєму складі афікси.

Основа неподільна - основа, у складі якої виділяється лише коренева морфема.

Основа суцільна - основа, яка не переривається інтерфіксом.

Основа перервана - основа, перервана інтерфіксом.

Основа одноморфемна - основа, у складі якої виділяється лише корінь.

Основа поліморфемна - основа, у складі якої виділяється кілька морфем.

Основа похідна - це мотивована основа, що складається з кореня та словотворчого афікса (афіксів), утворена від іншої основи.

Основа непохідна - це основа, у складі якої відсутні словотворчі афікси; це немотивована основа.

Основа твірна - основа, що служить джерелом для утворення нового похідного слова.

Практичне заняття № 4-5

Тема: ФУНКЦІОНУВАННЯ МОРФЕМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ (4год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Полісемія, омонімія, синонімія та антонімія морфем.
2. Морфонологія. Морфонема. Морфотактика. Поняття морфемного шва. Основні морфонологічні явища (суміщення, усичення, чергування, нарощення).
3. Історичні зміни в морфемній будові слова (опрощення, перерозклад, ускладнення).
Причини історичних змін. Явище декореляції.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. -К.: Вища школа, 1999. - С. 15-18, 57-74.
2. **Вакарюк Л., Панцьо С.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. - Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. – С.41-44, 61- 78.
3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.** Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
4. Сучасна українська літературна мова/ За ред. А.П. Грищенка. - К., 1997.-С. 263-264.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. -К., 1994.-С. 148-150.
6. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
7. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. - К., 1985.
8. **Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование. -М.: Просвещение, 1973. -С. 14-17,77-168.
9. **Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. -М., 1984.-С. 50-58, 74-90.
10. **Клименко Н. Ф.** Основи морфеміки сучасної української мови. -К., 1998.-С. 67-71.

Практичне завдання

1. Визначте явища на морфемному шві у поданих словах, для цього порівняйте їх з твірними словами: виліплений, виключення, вивантажувач, співак, забавка, розхолоджувати, купований, рільницький, поліський, писар, тесак, тбіліський, донецький, птаство, морфонемика, сухумський, осліплений, четверо.
2. З'ясуйте зміни, які сталися в морфемному складі поданих слів у процесі їх історичного розвитку. Для довідок скористайтеся етимологічним словником: вікно, взути, відомість, доценту, гончар, жир. завтра, вівторок, старий, обруч, здалека, знеболити.

3. Виділіть морфєми у наведених словах і встановіть характер історичних змін, які відбулися. Спробуйте визначити причини історичних змін.
Гіркий (горіти, гірчиця, гар), живіт (жити, живий), засіб (собі), промисловість (промисел, мислити, мисль), коричневий (кора, кориця), дача (подарунок, дати), держава (держати, держак).
4. Наведіть по п'ять прикладів полісемічних, омонімічних, синонімічних та антонімічних морфем. З'ясуйте їх значення.
5. З'ясуйте значення коренів (предметність, ознака, кількість, процесуальність): доброта, добрий, задобрювати, двійка, подвоїти, подвійний, білий, білизна, білити, дерево, дерев'яний, дерев'яніти, сто, сотня, сотник, сотенний.

Словничок

Омонімія морфем - це збіг за звуковим складом двох або більше різних за значенням морфем.

Синонімія морфем - збіг за основним значенням морфем при наявності в них різних змістових відтінків і стилістичного забарвлення.

Антонімія морфем - протилежність основних значень морфем;
властивість морфем, що різняться звуковим і фонемним складом, виражати протилежні значення.

Морфемний шов - межа між морфемами в слові.

Морфонологічні явища:

суміщення (накладання, аплікація, фузія, дифузія) - поєднання в одному звукові чи звукосполученні сусідніх однакових кінцевих і початкових морфем у складі слова;

усічення - скорочення основи слова при утворенні нового слова чи граматичної форми;

чергування - одне з морфонологічних явищ, що виступає як додатковий словотворчий засіб, що полягає у зміні звуків у складі основи слова при її поєднанні зі службовими морфемами;

наращення - 1) приєднання інтерфікса до якоїсь морфєми або до основи слова;
2) звук чи поєднання звуків, що з'являються між основою і закінченням при зміні граматичної форми слова (*небо* - *небеса*).

Історичні зміни:

опрощення (спрощення, деетимологізація, деафіксація) - стирання меж між морфемами, втрата морфемного поділу основи, перетворення раніше похідного слова на непохідне з точки зору синхронії;

перерозклад - переміщення меж між морфемами у похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи і афікси;

ускладнення - процес перетворення непохідної основи у похідну;

декореляція - процес, у результаті якого змінюються характер, значення морфем і їх співвідношення у слові при збереженні їх кількості і порядку розташування (історично корінь дієслова **любити** сприймався як іменний, що походить від старослов'янського прикметника **любъ**, а в сучасній українській мові— як дієслівний).

Практичне заняття № 6

Тема: **МОРФЕМНИЙ АНАЛІЗ (2 год.)**

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Мета і завдання морфемного аналізу, його відмінність від словотвірного аналізу.
2. Явища, які утруднюють морфемний аналіз.
3. Питання діакронії в морфемному аналізі. Співвідношення морфемного й етимологічного поділу слів, урахування словотвірної характеристики.
4. Методика морфемного аналізу. Особливості морфемного аналізу складних та складноскорочених слів.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Вакарюк Л., Панцьо С.** Українська мова. Морфеміка і словотвір. -Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. - С.78-84.
2. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.**Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
3. Сучасна українська літературна мова/ За ред. А.П. Грищенка. -К., 1997.-С. 255-264.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ.-К., 1994. -С. 148-150.
5. **Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование. -М.:Просвещение, 1973.-С. 5-14.
6. **Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. -М., 1984.-С. 74-90.
7. **Клименко Н.Ф.** Основи морфеміки сучасної української мови. -К., 1998, -С. 45-52.
7. **Быкова Л.А.** Современный русский литературный язык: Морфемика и словообразование. - Харьков: Вища школа, 1974. -С. 20-26.
8. **Сікорська З.С.** До співвідношення морфемного і словотвірного аналізів / Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. - К.: Освіта, 1995. - С. 5-9.
9. **Полюга Л.М.** Словник українських морфем. - Львів: Світ, 2001.
- 10.**Яценко І. Т.** Морфемний аналіз: Словник-довідник: У 2 т. -К., 1980-1981.

Практичне завдання

1. Розгляньте схему морфемного аналізу. Використовуючи її, виконайте морфемний аналіз поданих слів. Зверніть увагу на випадки виділення двох типів основ.

Аналізоване слово <i>знеболювання</i> і його будова		
Основа слова	відкрита/ закрита , вільна /зв'язана, суцільна /перервана, подільна /неподільна, проста / складна, одноморфемна/ поліморфемна , похідна /непохідна	знеболюванн'-
Флексія	формотворча , словотворча	- [а]
Корінь	вільний , зв'язаний, можливі модифікації	бол',-бол-, біл'-
Префікс(и)	словотворчий , формотворчий, синкретичний	зне-
Суфікс(и)	словотворчий , формотворчий, синкретичний	-нн' , -ува-
Інтерфікс		—
Постфікс	формотворчий, словотворчий	—
Історичні зміни в морфемній будові слова	опрощення, перерозклад , ускладнення	зне — з + не

Слова для аналізу: *дрімаючи, покоритель, процвітання, вилюднити, водоспускний, відстрілюватися, безумовно, зупинка, задимленість, занумерований, міжгір'я, по-нашому, багатомовність, непарноперистий, читання, потроїти, роздоріжжя, далекозорий, оповідач, нашивкуруч.*

2. До поданих слів доберіть спільнокореневі і запишіть: *вечір, вода, ніс, весна, веселий, спів, водити, вчити, писати, газ, газета, хор, сонце.*
3. Знайдіть зайве за кількістю морфем слово:
- іноземець, іменинний, кавоварка, кам'яниця, мерзлякуватий;*
 - ножівка, обвуглити, привокзальний, світання, самооборона;*
 - священний, світогляд, спів, сповна, холодище;*
 - весняний, учитель, школяр, відбір, далеко;*
 - перевірка, переписав, винищувач, прикордонник, з'єднаний.*

Практичне заняття № 7

Тема: СЛОВНИКИ МОРФЕМ ТА СЛОВОТВІРНІ СЛОВНИКИ (1 ГОД.) КОНТРОЛЬНА РОБОТА (1 ГОД.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Морфемні словники в українській лексикографії. Принципи побудови, обсяг, специфіка. Морфемні словники в русистичі.
2. Словотвірні словники. Словники словотвірних гнізд у мовознавстві. Інверсійний словник.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горпинич В.Л Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. -К.: Вища школа, 1999. - С.74-76.
2. Інверсійний словник української мови. - К., 1985.
3. **Карпіловська Є.А.** Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами - омографічними коренями.- К.: Українська енциклопедія ім.М.П.Бажана, 2002.
4. **Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Карпіловський В.С., Недозим Т.І.** Словник афіксальних морфем української мови. - К.,1998.
5. **Кузнецова А.И., Ефремова Т.Ф.** Словарь морфем русского языка. - М., 1986.
6. **Полюга Л.М.** Морфемний словник. - К., 1983.
7. **Полюга Л.М.** Словник українських морфем. -Львів: Світ, 2001.
8. **Сікорська З.С.** Українсько-російський словотворчий словник.- 2-е вид. - К., 1995.
9. **Тихонов А.Н.** Словообразовательный словарь русского языка: В 2-х т. - 2 изд. - М.: Русский язык, 1990.
10. **Цыганенко Г.П.** Словарь служебных морфем русского языка. - К., 1982.
11. **Яценко І.Т.** Морфемний аналіз: Словник-довідник: У 2-х т. - К., 1980-1981.

Практичне завдання

1. Виписати з перелічених словників по одній словниковій статті.
2. За схемою морфемного аналізу виконати розбір поданих слів: *походження, бадьорість, газовивідний, засмучений, співвідношення, засніжитися, опoетизований, зерносушильний.*

Завдання для підсумкової контрольної роботи до теми "Морфеміка"

Виконайте морфемний аналіз поданих слів:

1. Перешіптуватися, міжряддя, мислення, денний.
2. Безсмертя, правобережний, заглиблення, вступ.
3. Веселитися, картоплесаджалка, бездомний, перелаз.
4. Відродження, теплохід, миролюбний, лікування.
5. Обезземелити, передпокій, землетрус, душевний.
6. Перемовлятися, ракетноносець, киянин, безкорисливий.
7. Правдолюбець, передпліччя, заглиблення, скупаний.
8. Вибори, смертельний, сінокосарка, унаочнення.
9. Двохсотий, бездіяльність, круглощокий, лижня.
10. Відцентровий, виплеканий, заощадження, країна.
11. Прочитаний, заокруглювання, перепустка, здалеку.
12. Знесилення, пожовтілий, веселощі, п'ятиповерховий.
13. Умовляння, латиноамериканець, олюднений, захист.
14. Уточнити, різнобарвний, беззастережно, мужність.
15. Прихвостень, світловодолікарня, крилатий, лісник.
16. Картоплиння, бурякозбиральний, зелень, невидимий.
17. Невідомість, листоноша, утихомирювати, віддавна.
18. Непарнокопитний, заспокоєння, перехід, приземлитися.
19. Нападник, чорнобривий, капуста, нісенітниця.
20. Власноруч, підпис, перекотиполе, голомозий.
21. Видолинок, благословити, відбудований, квіткарка.
22. Непроханий, заправити, валоподібний, бажання.
23. Багатогранний, базікало, домислювати, виступ.
24. Мореплавання, обчищений, заклик, кам'яниця.
25. Кругловищий, крижаніти, наразитися, недоплата.
26. Недооцінювати, копальня, дозрілий, договір.
27. Перепелення, зачесаний, льодовик, обороноздатний.
28. Зернодробильний, дзвонар, впереміш, визбирувати.
29. Переселення, заокруглювати, замолоду, менший.
30. По-нашому, замаскований, котигорошок, переспів.

СЛОВОТВІР

Практичне заняття № 8

Тема: СЛОВОТВІР ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА (2 год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Поняття словотвору. Омонімія терміна. Деривація і дериватологія. Місце словотвору в системі граматики, його зв'язок з морфемікою, морфологією, лексикологією, синтаксисом. Предмет і завдання синхронічного словотвору.
2. Поняття словотвірної мотивації. Види мотивації.
3. Твірне (мотивуюче) і похідне (мотивоване) слово. Твірна база.
4. Ознаки похідного слова та його структура. Поняття про формант. Основні види формантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. - К.: Вища школа, 1999. - С. 77-98.
2. **Вакарюк Л., Панцьо С.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. - Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. – С.89-103, 105-108.
3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.** Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
4. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
5. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За ред. І.К. Білодіда. - К., 1969. - С. 15-23.
4. Сучасна українська літературна мова/ За ред. А.П. Грищенка. - К., 1997.-С. 264-268
5. Сучасна українська літературна мова/За ред. М.Я. Плющ. - К., 1994. - С. 150-154.
6. **Ковалик І.І.** Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову // Словотвір сучасної української літературної мови. - К., 1979. - С. 5-56.
7. **Ковалик І.І.** Основні проблеми вчення про словотвір // УМЛШ. -1970. - №10-11.
8. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. -К., 1985.
9. **Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование. -М.: Просвещение, 1973.- С. 5-17,69-76.
10. **Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. -М, 1984.-С.91-111.
11. **Тихонов А.Н.** Основные понятия русского словообразования // Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка: В2-хт.-М., 1990.-Т.1.-С. 18-52.

Практичне завдання

1. Визначте твірну основу і виділіть дериватор у поданих словах: *акціонер, очевидно, промовець, перегляд, сміливість, удосконалювати, охолоджений, пересування, подорожник, синька, пагорб, відповідальність, канадець, віялка, прізвисько, виконавець, сільський, замислитися, веслування, правнук, вихід, роздоріжжя, далекозорість.*
2. Запишіть спільнокореневі слова у ланцюжок, розташувавши їх послідовно за принципом мотивованості: *веснянкуватий, весняний, весна, веснянки; киснути, кислота, кислий, кислотність, кислотний; солити, сіль, засолити, позасолювати, засолювати; білий, білковий, білок, білковина; розумний, розум, розумнішати, розумніший; чобіт, чоботарювати, чоботар, чоботарювання.*
3. Згрупуйте подані слова на мотивовані і немотивовані: *лісничий, вода, портрет, біг, мужність, плести, витримати, ясний, вологий, папір, сердечний, доповідь, диван, писати, поділити, читати, світло, слабий, буря, обновити, летіти, заспів, окис.*
4. Використовуючи ілюстрації з попередньої вправи, зробіть висновки про співвідношення понять *похідність* і *членованість*.

Словничок

Мотивоване слово (дериват) - це слово з **вивідною основою**,

утворене від іншого слова. Мотивоване слово завжди містить мотивуючу основу і формант.

Мотивуюче слово - це слово, від якого утворюється нове слово.

Формант (дериватор) - засіб, за допомогою якого твориться похідне слово. При афіксальному словотворенні формант буває простим чи комплексним (наприклад, для слова *аптекарь* формантом є суфікс -ар, для слова *приземлитися* - префікс при-, суфікс -и-та постфікс -ся), при безафіксних способах формант виражений специфічними засобами (порядком твірних основ, наголосом, скороченою парадигмою тощо).

Практичне заняття № 9

Тема: **ДЕРИВАЦІЙНІ ВІДНОШЕННЯ (2 год.)**

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Співвідношення твірної основи і похідного слова. Види співвідношень. Принципи встановлення на пряму похідності.
2. Поняття про словотвірну пару. Мінімальна словотвірна пара.
3. Словотвірний квадрат.
4. Словотвірний ланцюжок. Словотвірне гніздо. Принципи укладання словотвірного гнізда.
5. Поняття ступеня похідності та кроку деривації.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. - К.: Вища школа, 1999. - С.93-98.
2. **Вакарюк Л., Панцьо С.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. - Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. – С.103- 105,122-124,127-130 .
3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.**Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
4. Українська мова: Енциклопедія.-К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
5. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. -К., 1985.
6. **Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование. -М.: Просвещение, 1973.-С. 61-76.
7. **Ковалик І.І.** Семантична функція кореня в словотвірному гнізді /Словотвірна семантика східнослов'янських мов. - К.: Наукова думка, 1983.-С. 17-35.
8. **Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. -М., 1984.
9. **Плющ М.Я.** Словотворення та вивчення його в школі.-К., 1985. -С. 20-80.
- 10.Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. -К., 1997.- С. 264-265.
- 11.Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. -К., 1994.-С. 152-153.
- 12.**Цыганенко Г.П.** Состав слова и словообразование в русском языке.-К., 1978.-С. 70-136.
- 13.**Шепель Ю.О.** Моделювання словотвірних гнізд та рядів слів з вільним і зв'язаним коренем // Мовознавство. - 1992. - № 2. - С. 21-25.

Практичне завдання

1. Подані слова поставте у мінімальні словотвірні пари; виділіть формант: *переодягання, співучасник, заземлення, вимір, житло, молодіти, сосняк, трійка, пастух, читанка, плата, торішний, бджоляр, спів, пишномовність, новизна, вітрячок, держак, намальований, правдивий.*
2. Побудуйте словотвірні квадрати для слів: *читальня, безвинний, дерев 'яний, вишняк, голубінь, вчителька.*
3. Побудуйте словотвірне гніздо до одного з поданих коренів, використовуючи реєстр Орфографічного словника української мови:

а)брод-	д) леж-
б)базік-	е) люб-
в)бесід-	є) маз-
г)голос-	ж) мерз-
г)гомон-	з) мороз-

4. Встановіть ступінь похідності дериватів: *наклеювач, зображувач, позамальовувати, винагороджуватися, загазованість, приказка.*

Словничок

Словотвірна пара - два спільнокореневих слова чи слово і співвідносне з ним словосполучення, пов'язані дериваційними відношеннями.

Мінімальна словотвірна пара - словотвірна пара, в якій мотивуюче і мотивоване розрізняються одним афіксом.

Словотвірний квадрат - ряди співвідношень однокореневих і одноструктурних слів.

Словотвірний ланцюжок - ряд однокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації.

Словотвірне гніздо - сукупність однокореневих слів, які впорядковані у повній відповідності до словотвірної мотивації. Вершиною гнізда є просте непохідне слово.

Ступінь похідності - ступінь віддаленості мотивованого слова від вершинного немотивованого слова.

Крок деривації - акт дериваційного процесу, який полягає у приєднанні певного форманта до твірної основи.

Практичне заняття № 10

Тема: СЛОВОВІРНА СЕМАНТИКА. СЛОВОВІРНИЙ ТИП (2 год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Словотвірне (дери́ваційне) значення похідного слова. Співвідношення лексичного і дери́ваційного значень мотивуючого і мотивованого слова. Принципи встановлення дери́ваційного значення.
2. Типологія дери́ваційних значень похідних слів. Мутаційне, модифікаційне, транспозиційне значення. Еквівалентність значення. Лексична і синтаксична дери́вація.
3. Словотвірний тип — основна одиниця словотвору. Ознаки словотвірного типу. Загальні і часткові словотвірні значення у межах словотвірного типу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. -К.: Вища школа, 1999.-С.95-104, 107-109.
2. **Вакарюк Л., Панцьо С.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. - Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. – С.108-122.
3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.**Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
- 4.Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
- 5.**Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. -К., 1985.
- 6.**Грещук В.В.** Деякі теоретичні питання словотвірного значення // Мовознавство. - 1991. - № 3. - С. 34-41.
- 7.**Зверєв А.Д.** Словотвірне значення в семантичній структурі похідних // Мовознавство. - 1988. - № 1. - С. 21-27.
- 8.**Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование. -М.:Просвещение, 1973.- С. 182-192.
- 9.**Клименко Н.Ф.** Взаємозв'язки словотвірної і лексичної семантики слів//Мовознавство. - 1982.-№3.- С. 38-45.
- 10.**Лесюк М.** Транспозиція, мутація та модифікація значення твірного слова // Мовознавство. - 1987. - № 3. - С. 34-39.
11. **Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. -М., 1984.- С. 92-94.
- 12.**Плющ М.Я.** Словотворення та вивчення його в школі. - К., 1985. -С. 20-80.
- 13.Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. -К., 1997.-С. 268-269.
- 14.Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плюш.-К., 1994.-С. 152-155.
- 15.**Цыганенко Г.П.** Состав слова и словообразование в русском языке. - К., 1978. - С. 70-136.

Практичне завдання

1. Визначте дериваційні значення похідних слів: *командувач, фронтовик, донечка, сміливість, прмова, співвітчизник, шкільний, винищувач, жнець, княгиня, бабусин, чубатий, працюючий, мудрець, бойовище, солерудник, мореплавець, листоноша, киянин, доброта, струганка, цікаво, свавільник.*
2. Згрупуйте подані слова за словотвірними типами. Доповніть власними прикладами словотвірні типи з незначною кількістю похідних: *пакувальник, купальник, лічба, холодильник, пасовище, болотяний, щасливий, меливо, мандрівник, бойовище, паяльник, гризота, світильник, доменник, дивак, трудівник, ігрище, аспірантура, сміхотливий, циркач, глядач, докторантура, хрипота, труба, торф'яний, страждання, дружба, сум'ятливий, мрійник, писака, гніздище, стихання, служака, вудлище, судилище, робота, селище, насмішник, лічильник, бідняк, скорбота, земляний, морозиво, турбота, печиво, рубака.*
3. Наведіть по 10 прикладів лексичних та синтаксичних дериватів.
4. З наведених слів виберіть похідні з модифікаційними значеннями: *картоплина, білявий, проректор, екс-чемпіон, учителювання, письменник, білуватий, тигрєня, десантник, хатка, пролісок, столик, бурелом, вітрисько, капустана, жовток, носище, спадок, правнук, жовтєнький, слониха, студєнтство, студєнтський.*
5. З'ясуйте, чи похідні *синити - синіти, чорнити - чорніти, мудрити - мудріти* можуть бути об'єднані в один словотвірний тип. Відповідь аргументуйте.
6. Утворіть словотвірний тип іменників жіночого роду з суфіксом *-ур/а*). Встановіть його значення: *адвокатура...*

Словничок

Словотвірне значення - узагальнене значення ряду мотивованих слів з одним і тим самим формантом, яке відрізняє їх від слів мотивуючих; це спільне значення для певного лексико-семантичного розряду слів, що виражене певним формантом.

Мутаційне словотвірне значення - значення деривата, яке суттєво відрізняється від значення мотивуючого слова (білий - білок).

Модифікаційне значення - певна видозміна значення мотивуючого слова у похідному слові (рука - ручєнька).

Лексична деривація - утворення дериватів, які відрізняються своїм лексичним значенням від мотивуючих (ліс - лісник).

Синтаксична деривація - утворення дериватів з тотожним лексичним значенням і відмінною синтаксичною функцією (читати - читання).

Словотвірний тип - формально-семантична схема творення похідних слів, яка характеризується частиномовною спільністю мотивуючих слів, формально й семантично тотожним формантом.

Практичне заняття № 11

Тема: СЛОВОТВІРНА КАТЕГОРІЯ. СЛОВОТВІРНА МОДЕЛЬ (2 год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Поняття словотвірного ряду та словотвірної категорії у лінгвістиці, його зв'язок з поняттям словотвірного типу.
2. Поняття системної словотвірної продуктивності.
3. Типи обмежень системної словотвірної продуктивності (семантичні, формальні, стилістичні).
4. Словотвірна модель.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія.— К.: Вища школа, 1999. —С. 106-107, 176-180.
2. **Вакарюк Л., Панцьо С.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. – С.131-137.
3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.**Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
4. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
5. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. - К., 1985.
6. **Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование. -М.: Просвещение, 1973.-С. 182-240.
7. **Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. -М., 1984.-С. 138-143.
8. **Городенська К.Г.** Проблема виділення словотвірних категорій // Мовознавство. - 1994. - № 6. - С. 22-28.
9. Краткая русская грамматика/ Под. ред. Н.Ю. Шведовой и В.В. Лопатина. - М., 1989. - С. 39—48.

Практичне завдання

1. Утворіть 10 іменників — назв осіб за місцем проживання чи походження із формантом -ець і охарактеризуйте морфонологічні явища дериватів даної словотвірної моделі.
2. Сформуйте словотвірні типи, використавши зразок, визначте елементи, що характеризують кожний словотвірний тип:
 - а) вчення ...
 - б) студентка...
 - в) забіг ...
 - г) кам 'яний...
3. Наведіть не менше п'яти словотвірних типів у межах словотвірної іменникової категорії "носій ознаки, названої мотивуючою основою".

4. Який тип обмежень системної словотвірної продуктивності виявляється у валентності префікса **пра-**? суфікса **-тель**?

Словничок

Словотвірна категорія - це сукупність похідних утворень із спільним загальним словотвірним значенням, яке виражене різними формантами.

Словотвірний ряд – це ряд однотипно побудованих слів з одним і тим же формантом та лексично різними мотиваторами.

Словотвірна модель - словотвірні різновиди у межах словотвірного типу, зумовлені морфонологічними особливостями поєднання твірної основи і форманта.

Семантичні обмеження - основний вид обмежень при деривації, викликаний значеннєвою несумісністю мотивуючої основи і форманта.

Формальні обмеження - обмеження, пов'язані з морфонологічними явищами морфемного шва.

Стилістичні обмеження - обмеження, викликані функціональною несумісністю мотивуючої основи і форманта.

Практичне заняття № 12

**Тема: СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ.
АФІКСАЛЬНИЙ СЛОВОТВІР (2 год.)**

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Поняття способу словотвору в синхронії і в діахронії.
2. Способи творення слів з однією мотивуючою основою.
3. Різновиди афіксального словотворення в сучасній українській літературній мові (прості і змішані).
4. Черезступеневий словотвір. Редеривація.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія.-К.: Вища школа, 1999.- С.112-124, 137-139.
2. **Вакарюк Л., Панцьо С.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. – С.137-152.
3. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.**Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джурма, 2007.
- 4.Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
- 5.**Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. -К., 1985.

6. Земская Е.А. Современный русский язык: Словообразование. -М.:Просвещение, 1973.- С. 169-176.
7. Клименко Н.Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови. -К., 1973.
8. Немченко В.Н. Современный русский язык: Словообразование. -М, 1984.-С. 112-133.
9. Німчук В.В. До питання про афіксальний словотвір // Мовознавство. - 1984. - № 6. - С. 26-32.
10. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі.-К., 1985. -С. 23-88.
11. Сікорська З.С. Способи словотворення // УМЛШ. - 1978. -№ 11.-С. 74-81.
12. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. - К., 1997.-С. 269-272.
13. Сучасна українська літературна мова/За ред. М.Я. Плющ.-К., 1994. -С. 155-157.

Практичне завдання

1. Різними засобами словотвору утворіть і запишіть нові слова від таких слів: *ходити, нога, голова, рости, вода.*
2. Визначте твірні основи та способи творення таких слів: *сивина, придавити, прикордонний, подих, крикнути, обніжок, плач, безкоштовний, названий, піднебесний, знесилити, прогул, сосняк, заступник, весело, прошарок, мандрівник, переписування, виступ, далекозорість, передплужник, проаналізувати.*
3. Визначте, в якому рядку всі слова утворені суфіксальним способом:
 - а) *розвал, прилюдний, назрівання, прислів 'я, весело;*
 - б) *норвежець, утішати, смішинка, хуторянський, напарниця;*
 - в) *пролісок, прамова, примовка, писанка, **щебетушечка.***
4. З поданого переліку виписіть слова, утворені префіксальним способом: *погроза, приземлення, дописати, відлуння, антинародний, прекумедний, вимога, заадресований, підводний, заморозити, переінакшити, невеликий, пришити, неволя, підмайстер, пасинок, праслов 'янський, висидіти, безкровний.*
5. Розподіліть подані слова за способами словотвору, встановлюючи при цьому твірні основи: *невплата, гуртківець, окраїна, раба, загірний, вишенька, кума, припросити, назрівання, правнук, пані, міжпланетний, вишняк, антиісторичний, безхліб'я, Валентина, щедро, придніпровський, переписати, обхід, настільний, безіменний, переказ, годувальник, командувач, посяти, недовиконання, підпис, затуманений, перезимувати, оподаткувати.*

Практичне заняття № 13

Тема: СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ.

БЕЗАФІКСНИЙ СЛОВОТВІР (2 год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Морфолого-синтаксичний спосіб словотвору, його різновиди. Поняття транспозиції та конверсії в науковій літературі.

2. Лексико-семантичний спосіб словотворення, його види.
3. Способи творення слів з кількома твірними основами. Складання та його різновиди. Композити та юкстапозити. Лексико-синтаксичний спосіб творення.
4. Аббревіація та її різновиди.
5. Особливості формантів при безафікських способах деривації.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія.- К.: Вища школа, 1999. -С. 126-132.
1. **Вакарюк Л., Панцьо С.** Українська мова: Морфеміка і словотвір. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. – С.152-175.
2. **Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.**Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джура, 2007.
3. Українська мова : Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
4. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів.- К., 1985.
- 6.**Земская Е.А.** Современный русский язык: Словообразование. - М.:Просвещение, 1973.-С. 170-172, 176-181.
- 7.**Клименко Н.Ф.** Словотвірна структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. -К.: Наукова думка, 1984.
- 8.**Немченко В.Н.** Современный русский язык: Словообразование. -М, 1984.-С. 112-117, 133-138.
- 9.**Плющ М.Я.** Словотворення та вивчення його в школі.-К., 1985. -С. 23-88.
- 10.Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. -К., 1997.-С. 272-275.
- 11.Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. -К., 1984.-С. 157-160, 173-177.
- 12.**Андерш Й.Ф.** Особливості адвербіалізації іменників // Мовознавство. - 1999. - № 1.-С. 3-6.
- 13.**Бойченко Л.М.** Структурно-семантичні типи аббревіатур і діапазон їх дериваційної активності в сучасній українській мові // Мовознавство. - 1982. - № 5. -С. 75-80.
- 13.**Гнатюк Г.М.** - Ад'єктивація дієприкметників у сучасній українській літературній мові // Мовознавство. - 1983. - № 1. -С. 19-28.
- 14.**Гринчишин Д.Г.** Явище субстантивації в українській мові. -К.: Наукова думка, 1965.
- 15.**Довгая Т.М.** Адвербиализация в современном украинском литературном языке: Автореф. дис. канд. филол. наук.-Ужгород, 1974.- 18 с.
- 16.**Тропіна Н.П.** До питання про сутність лексико-семантичної деривації//Мовознавство. - 1997.-№ 1.-С. 54-60.

Практичне завдання

1. Розподіліть слова за способами творення: *міськком, черговий, гніздо (кулеметне), перекотиполе, ЦВК, сінокос, автобаза, вартовий, Непийвода, корінь (слова), п 'ятсот, Лозова (станція), начдив, інженерно-технічний, Нетудивітер, універмаг*

дурисвіт, АТС, Рух, вголос, набережна, водолаз, агітбригада, райвно, болиголов, укрінжбат, АСУ, водограй, пельменна, майбутнє, горицвіт, УПА, однолюб, гідростанція, турбореактивний, вісімдесят, стиха, замолodu.

2. Згрупуйте слова за типами складання: а) основ; б) основи і слова; в) слів; окремо випишіть слова, де складання доповнюється суфіксацією чи флексацією:
прапорносець, чорнобривий, екскурсовод, небосхил, місцеперебування, людинолюб, вертоліт, малознайомий, птахоферма, двомовність, голомозий, вищенаведений, майори-паничі, землетрус, лісозаготівельник, меч-риба, широкоплечий, багатокутник, кашовар, землеустрій, листопад, бомбосховище, вічнозелений, життєлюбність.
3. Розшифруйте абрєвіатури і поясніть, як вони утворилися: *загс, МХАТ, ТЮГ, сільрада, НАН України, профспілка, комбриг, мін 'юст, дит 'ясла, медучилище, Дніпрогес, УТН, ООН, Донбас, ЛАЗ, ВМФ, зарплата, оргбюро, ТСН, АЕС, УТ-2, ЧАЕС, ГАЗ-24, завкафедрою, компроти.*

Словничок

Складання - це спосіб творення складних слів поєднанням двох або більше основ чи цілих слів або їх скорочень (усічень).

Композит, композита - складне слово, утворене способом складання основ за допомогою інтерфіксів або без них (бурелом, всюдихід).

Юкстапозит - складне слово, утворене поєднанням кількох слів або слівформ (салон-перукарня, вакуум-апарат).

Транспозиція - використання одного знака у функції іншого.

У вужчому значенні те ж саме, що й морфолого-синтаксичний спосіб словотвору. Цим терміном позначається також процес творення дериватів з іншою частиномовною належністю, ніж твірна основа.

Конверсія - те саме, що морфолого-синтаксичний спосіб словотворення.

Субстантивація - перехід слів з інших частин мови до класу іменників.

Ад'єктивація-перехід слів з інших частин мови в прикметники.

Прономіналізація - перехід слів з інших частин мови в займенники внаслідок втрати чи послаблення їхнього лексичного значення і набуття узагальненого вказівного значення (*справа, річ, діло, факт, ваш (наш) брат, цілий, певний, перший, останній, один*).

Нумералізація - використання іменників у ролі неозначено-кількісних числівників (*сила людей, тьма народу*).

Вербалізація - перехід інших частин мови до розряду дієслів, що виявляється лише у синтаксичному навантаженні - такі слова починають виконувати роль дієслівного присудка (*Двері рип. Геть з очей!*).

Адвербіалізація - перехід слів з інших частин мови в прислівники.

Черезступеневий словотвір - спосіб творення дериватів, при якому відсутня обов'язкова ланка (*мода-... - модистка без модист*).

Редеривація - зворотний словотвір, творення не похідного, а мотивуючого слова (*фляжка-фляга, доярка-дояр*).

Тема: СЛОВОТВІРНА ПАРАДИГМА. СЛОВОТВІРНИЙ АНАЛІЗ (2 год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Поняття парадигми у мовознавстві. Морфологічна і словотвірна парадигми: спільне і відмінне.
2. Словотвірний аналіз, його мета і завдання. Відмінність словотвірного аналізу від морфемного.
3. Особливості словотвірного аналізу дериватів, утворених безафіксними способами словотвору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакарюк Л., Панцьо С. Українська мова: Морфеміка і словотвір. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. — С.124-127, 175-179.
2. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.Український словотвір у термінах: Словник-довідник. — Тернопіль: Джурма, 2007.
3. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
4. Ганич ДЛ., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. -К., 1985.
5. Сікорська З.С. До співвідношення морфемного і словотвірного аналізів/ Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник.-К., 1995.-С. 5-9.
6. Немченко В.Н. Современный русский язык: Словообразование. -М., 1984.-С. 90-98.
7. Тихонов А.Н. Основные понятия русского словообразования / Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка: В 2т. -М., 1990.-Т. 1.-С. 18-51.
8. Каспришин З.О. Складні випадки словотвірного аналізу //УМЛШ. -1989.-№ 11. -С. 53-58.
9. Грещук В.В. Поняття словотвірної парадигми в сучасній дериватології/Мовознавство. - 1985.-№ 1.-С. 21-27.
- 10.Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. - К., 1997. - С. 5-64.

Практичне завдання

1. Використовуючи схему, виконайте словотвірний аналіз слів: *верстатобудівний, виплата, віце-адмірал, забарвлення,обезводнити, протизаконний, життєздатність, малопомітний, хворий, райвно, видолинок, хвилюватися.*

Схема словотвірного аналізу

Аналізоване слово	ділення
Мотивуюче слово (мотивуюча база)	ділити
Мотивуюча основа	діли-
Характер мотивуючої основи	віддієслівна
Дериватор	-енн'- (а)
Спосіб словотвору	афіксальний (суфіксальний)
Словотвірне значення	"назва опредмеченої дії"
Морфонологічні зміни	усічення -и-

2. Побудувати словотвірну парадигму слова *стіл*.

3. Знайдіть зайве за способом творення слово:

а) сосняк, трійка, ошийок, фронтовий, передовик;

б) прикордонний, бездомний, праліс, помірний, проміжок;

в) самовар, босоніж, землетрус, шевченкознавець.

4. З'ясуйте способи творення поданих слів: узаконити, просльозитися, дідуган, українознавство, безверхий, заширокий, новизна, щиросердність, ВНЗ, опис, стиха, замолоду, слідом, контрольна, провесна, вихований, роздоріжжя, райвно, пасинок, яснішати, вагон-цистерна, бурелом.

Словничок

Словотвірний аналіз - це визначення твірної основи (бази) і словотворчого засобу, за допомогою якого твориться похідне слово.

Словотвірна парадигма - це сукупність похідних, які мають одну і ту ж твірну основу і знаходяться на одному ступені словотворення. У словотвірному гнізді стільки словотвірних парадигм, скільки твірних містить саме гніздо.

Практичне заняття № 15

Тема: СЛОВТВІР ЧАСТИН МОВИ. СЛОВТВІР ІМЕННИКІВ (2 год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Способи творення іменників, властиві сучасній українській літературній мові. Назвати і проілюструвати способи творення з однією і кількома мотивуючими основами.
2. Субстантивація як різновид транспозиції. Види субстантивації (повна, неповна, оказіональна, еліптична).
3. Іменники - синтаксичні деривати.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія.-К.: Вища школа, 1999.-С. 144-148.
2. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. - К., 1985.
3. Сучасна українська літературна мова/ За ред. А.П. Грищенко. -К., 1997. -С. 275-287.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. - К., 1984. -С. 160-176.
5. Словотвір сучасної української літературної мови. - К., 1979.
6. **Гринчишин Д.Г.** Явище субстантивації в українській мові. -К.: Наукова думка, 1965.
7. **Третьевич Л.М.** Українські віддієсловні іменники з нульовим суфіксом // Мовознавство. - 1977. -№ 6. -С. 61-68.
8. **Клименко Н.Ф.** Система афіксального словотворення сучасної української мови.-К.: Наукова думка, 1973.
9. **Клименко Н.Ф.** Словотвірна структура і семантика складних слів у сучасній українській мові.-К.: Наукова думка, 1984.
10. **Сікорська З.С.** Українсько-російський словотворчий словник. -К., 1995.
11. **Полюга Л.М.** Словник українських морфем.-Львів: Світ, 2001.

Практичне завдання

1. З'ясуйте твірну основу і формант поданих іменників, визначте значення кожного форманта: *кофейниця, экс-чемпіон, плакса, Романа, коректність, добриво, здоровань, прмова, ляскіт, курява, мереживо, побережжя, полковник, читалка, хорист, гордоці, іграшка, антиотрута, підсвічник, перечитування, кума.*
2. Наведіть по п'ять прикладів віддієслівних, відприкметникових та відіменникових дериватів-іменників.
3. Визначте спосіб творення складних іменників: *екскурсовод, дроворуб, багатокутник, окозамилування, крутивус, небосхил, універсам, кербуд, скороход, всюдихід, юннат, авторучка, законопроект, водопровідник, чорнобривці, альфа-промені, далекозорість, мін 'юст, дитсадок, горицвіт, мати-й-мачуха.*
4. Спишіть, знімаючи ризику. Поясніть правопис слів. Визначте юкстапозити. *Напів/морок, шумо/мір, куцо/різ, англо/сакс, чудо/богатир, меч/риба, спец/школа, молот/риба, цитрусо/вод, зірви/голова, прес/центр, держи/дерево, прем 'єр/міністр, экс/чемпіон, пів/огірка, генерал/полковник, зав/кафедрою.*
5. З поданого переліку випишіть іменники, утворені префіксально-суфіксальним способом: *поливальник, припічок, післямова, перемир 'я, посланець, ускладнення, передплужник, звуконаслідування, суглинок, підсніжник, одвірок, перекладач, прошарок, підзаголовок, учителька, переправа, зменшення, вибори.*

Практичне заняття № 16

Тема: СЛОВОТВІР ПРИКМЕТНИКІВ (2 год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Способи творення прикметників з однією і кількома твірними основами в сучасній українській літературній мові. Навести відповідні приклади.
2. Ад'єктивація як різновид транспозиції.
3. Прикметники - синтаксичні деривати.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія.-К.: Вища школа, 1999.-С148-150.
2. **Ганич Д.І., Олійник І.С.** Словник лінгвістичних термінів. - К., 1985.
3. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. - К., 1997.-С. 287-293.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. -К., 1984.-С. 177-184.
5. Словотвір сучасноїукраїнської літературної мови. -К., 1979.
6. **Сікорська З.С.** Українсько-російський словотворчий словник. - К., 1995.
7. **Полюга Л.М.** Словник українських морфем. - Львів: Світ, 2001.
8. **Грещук В.В.** Український відприкметниковий словотвір. - Івано-Франківськ: Плай, 1995.
9. **Грищенко А.П.** Прикметник в українській мові.-К., 1971.
- 10.**Горпинич В.О.** Прикметники, похідні від українських географічних назв // Складні питання сучасного українського правопису. - К., - 1980.-С. 125-145.

11. **Гнатюк Г.М.** Ад'єктивація дієприкметників у сучасній українській літературній мові//Мовознавство. - 1983.-№ 1.-С. 19-28.

Практичне завдання

1. Виконати морфемний і словотвірний аналіз прикметників: *вишневий, відцентровий, воїнський, воронезький, антиісторичний, самоочисний, відповідальний, гусячий, довоєнний, жалюгідний, високоавторитетний, вищезгаданий, вічнопам'ятний.*
2. Від поданих іменників утворіть відносні прикметники на **-ськ**, поясніть морфонологічні явища: *Суец, Париж, Нью-Йорк, Марокко, Галич, Гамбург, Грінвіч, Дамаск, казах, Казбек, Калуга, Калуш, Сиваш, латиш, Норвегія, Черкаси, загарбник, інгуш, Карабах, Выборг, Гетеборг.*
3. Розподіліть прикметники на групи відповідно до мотивуючих основ (відприкметникові, відіменникові, віддієслівні, відприслівникові): *завтрашній, грачиний, гнівний, торішній, болючий, нинішній, дівочий, зоровий, головний, блискавичний, зеленуватий, предобрий, сушильний, бурхливий, внутрішній, нормальний, веселенький, ясніший, завеликий, незламний, непролазний, тутешній, скрипучий, киплячий.*
4. Визначте способи творення поданих прикметників: *високоавторитетний, фізико-математичний, вищезазначений, темно-зелений, близькостпоріднений, шахово-шашковий, малоуявний, однотипний, гірко-солодкий, далекосхідний, короткозорий, дводенний, всюдисущий, овочезбиральний, жовто-блакитний, правдоподібний, прісноводний, чорнобривий.*

Практичне заняття № 17

Тема: СЛОВОТВІР ДІЄСЛІВ (2 год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Назвіть і проілюструйте способи творення дієслів у сучасній українській літературній мові.
2. Поясніть, у чому полягає проблема словотворення складних дієслів типу *змалодушничати, благовістити, колобродити, утихомирити?*
3. Наведіть приклади дієслів, утворених лексико-семантичним способом. Використайте для цього Словник української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. - К.: Вища школа, 1999. -С. 151-158.
2. Сучасна українська літературна мова/ За ред. А.П. Грищенка. - К., 1997.-С. 293-300.
3. Сучасна українська літературна мова/За ред. М.Я. Плющ.-К., 1984. - С. 184-186.

4. Словотвір сучасної української літературної мови. - К., 1979.
5. **Голяннич М.І.** Внутрішня валентність постфіксальних дієслів із значенням говоріння // Мовознавство. - 1987.-№2. - С. 48-53. /
6. **Русанівський В.М.** Структура українського дієслова. - К., 1971.
7. **Ільїн В.С.** Префікси в сучасній українській мові. - К., 1953.
8. **Соколова С.О.** Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. - К.: Наукова думка, 2003.
9. **Полюга Л.М.** Словник українських морфем.-Львів: Світ, 2001.
10. **Сікорська З.С.** Українсько-російський словотворчий словник. - К., 1995.

Практичне завдання

1. Виконайте морфемний і словотвірний аналіз поданих дієслів:
полішити, знекровити, обезземелити, поназбирувати, веселішати, заручитися, втихомирювати, змилосердитися, розмежовувати, запанікувати, виспівувати.
2. Розподіліть подані дієслова відповідно до мотивуючих основ (відіменникові, відприкметникові, відчислівникові тощо), назвіть формант: *понашивати, вхнути, завдавати, поназбігатися, ополячити, рефлектувати, молодішати, бракувати, молодіти, гриміти, хмарніти, акати, нормалізовувати, знеболити, поблискувати, гарячити, подвоїтися, бацнути, рипіти, розтирати, вечеряти, охати, жовтіти, урівноважити, кам'яніти, четвертувати, ікати, якати, тикати, позолотити.*
3. З'ясуйте способи творення поданих дієслів: *брататися, гніздитися, окислятися, гуртуватися, таборитися, просльозитися, переморгуватися, розмірзатися, попрочитувати, возз'єднати, зневоднити, заземлити, потроїти, злякатися, відмежуватися, наймитувати, дужчати.*

Практичне заняття № 18

Тема: СЛОВОТВІР ПРИСЛІВНИКІВ (2 год.)

Питання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу:

1. Назвіть і проілюструйте способи творення прислівників від різних частин мови.
2. Типи префіксів та їх продуктивність при префіксальному словотворі прислівників.
3. Явище адвербіалізації в сучасній українській літературній мові

ЛІТЕРАТУРА

1. **Горпинич В.О.** Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. - К.: Вища школа, 1999. — С. 158— 160.
2. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
3. Сучасна українська літературна мова/ За ред. А.П. Грищенка. -К., 1997.-С. 301-305.
4. Сучасна українська літературна мова/За ред.М.Я.Плющ.-К., 1984. -С. 186-188.
5. Словотвір сучасної української літературної мови. - К., 1979.
6. **Полюга Л.М.** Словник українських морфем. - Львів: Світ, 2001.
7. **Сікорська З.С.** Українсько-російський словотворчий словник. -К., 1995.
8. **Довгая Т.М.** Адвербиализация в современном украинском литературном языке: Автореф. дис. канд. филол. наук. - Ужгород, 1974.
9. **Кубрякова О.С., Жарких Ю.О.** Словотвірні процеси при транспозиції прикметників у прислівники // Мовознавство. - 1985. - № 6. -С. 27-31.

10. **Грещук В.В.** До питання про словотвір прислівників на -о- // Мовознавство. - 1990. - № 2. - С. 38¹².
11. **Андерш Й.Ф.** Особливості адвербіалізації іменників // Мовознавство. - 1999.-№ 1.-С. 3-6.

Практичне завдання

1. Виконайте морфемний і словотвірний аналіз прислівників: *віддалеку, воєдино, восени, по-молодецькому, утретє, вправо, наглухо, насамперед, осторонь, упам'ятку, опівночі, наприкінці, миролюбно, натомість, босоніж, мимоволі, згорда, весело, по-людськи, вглиб, натщесерце, спідлоба.*
2. Визначте моделі, за якими утворено подані прислівники. Назвіть спосіб творення: *стиха, знову, додому, звечора, надвір, наперед, вночі, увечері, бігцем, дибом, вповні, наготові, удвоє, натроє, засвітла, затемна.*
3. Від поданих слів утворіть прислівники суфіксально-префіксальним способом: *ваш, казковий, ведмежий, дитячий, новий, батьківський, пташиний, дівочий, сільський, свій, козацький.*
4. Наведіть по п'ять прикладів відіменникових, відприкметникових, відчислівникових, відзайменникових та віддієслівних прислівників, визначте спосіб їх утворення, виділіть форманти.

ПІДСУМКОВА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Виконати морфемний і словотвірний аналіз поданих слів:

1. Черговий, прадід, двомовність, міжпланетний.
2. Написати, геройський, радіосигнал, співрозмовник.
3. Молода, юннат, розбуджений, приземлитися.
4. Контрреволюція, веслувати, бурякозбиральний, Дніпрогес.
5. Прегіркий, мужність, велоспорт, викричатися.
6. Антивоєнний, пастух, новобудова, замислитися.
7. АЕС, віялка, просинь, чорнобривці.
8. Трудящі, контратака, гордість, сіро-зелений.
9. Знеболити, несміливий, мовчун, самозахист.
10. Дороговка, бобові, вихід, проконсультуватися.
11. Неволя, знекровити, східнослов'янський, поранений.
12. Операційна, несмак, з'їзд, вузівський.
13. Применшувати, роздержавлення, працелюб, настільки.
14. Заокруглити, учительська, виклик, трубопрокатний.
15. Окрилений, небокрай, зневоднення, перекотиполе.
16. Котигорошок, майбутнє, лічильник, вимір.
17. Запобіжник, піріжкова, водогін, дотанцюватися.
18. Програвач, набережна, злодій, антинаука.
19. Зелень, спиртне, псевдопатріот, горицвіт.
20. Заасфальтований, минуле, витоптати, всюдихід.
21. Антимонопольний, палій, водопостачання, помор.
22. Забіг, виникнення, комахоїд, по-сусідськи.
23. Нісенітниця, ДАІ, ластівочка, негідник.
24. Заочник, водостійкий, переселення, колосові.
25. Пожовтілий, самозаспокоєність, вибір, праслов'янський.
26. Програш, сьогоднішня, альфа-промені, аморальний.
27. Хліборізка, літечко, по-свійськи, синь.
28. Мечоносець, освітлений, безземельний, надій.
29. Комбікорм, власноруч, споживацький, прадавній.
30. Кореневище, спатоньки, вариво, назавжди.

ЗРАЗОК МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ З МОРФЕМІКИ

1. Поняття конфікса. У чому полягає проблема конфіксів? Наведіть відповідні приклади:

(10 б.)

2. Охарактеризуйте усічення як морфологічне явище, наведіть приклади.

(10 б.)

3. Виконати морфемний аналіз слова **гранильник**. (10 б.)

4. Виконати морфемний аналіз слова **зміцнити**. (10 б.)

5. Визначте рядок, в якому всі слова мають однакову будову (далі по 2 бали)

- 1) загадка, проваджати, проголошений, рожевіти;
- 2) розм'якшувати, скуповувати, уярмлений, прописуватися;
- 3) спалений, списувати, приморозок, розколений.

6. Визначте слова з суцільними основами:

1. Усміхатися. 2. Проголошений. 3. Ужгород. 4. Життєпис. 5. Урозріз.
6. Однолюб. 7. Шосейний. 8. Понадплановий. 9. Стиха. 10. Рукописний.

7. Визначте слова, які мають таку будову: **префікс + корінь + суфікс**:

1. Превесело. 2. Ніхто. 3. Антивірус. 4. Поквапом. 5. Заземлення. 6. Допізна.
7. Беззастережно. 8. Перелітати. 9. Міжгір'я. 10. Внизу.

8. Виберіть слова з правильним членуванням на морфеми:

1. Не/роз/гад/ан/ий. 2. На/родж/енн/я. 3. Про/вод/ж/а/ти. 4. Проти/бор/ств/о.
5. По/шит/ий. 6. На/учи/ти. 7. По/рах/ован/ий. 8. Дал/ек/о. 9. С/пі/в. 10. С/тих/а.

9. Визначте рядок, в якому всі слова зазнали опрощення:

- 1) вікно, дар, пир, жир, столиця;
- 2) кориця, старий, вівторок, дідуган, білочка;
- 3) обух, обруч, окунь, дитинка, сонечко.

10. Визначте слова з морфологічними змінами:

1. Заморожений. 2. Авторка. 3. Нагромаджувач. 4. Волоський. 5. Бібліотекар.
6. Пагорб. 7. Придумати. 8. Безгрішний. 9. Новгород. 10. Донецький.

ЗРАЗОК МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ ЗІ СЛОВОТВОРУ

1. Що таке словотвірна модель, які її ознаки? Наведіть приклади (10 б.).____

2. У чому полягає зрощення? Наведіть приклади (8 б.).

3. Виконайте словотвірний аналіз слова **множення** (10 б.).

4. Виконайте словотвірний аналіз слова **сприятливий**. (10 б.).

5. У котрому рядку всі слова утворені суфіксальним способом? (Далі – по 2 б.).

1. Заощадження, оподаткувати, підсвічник, перепис.

2. Правописний, закулісний, безформний, прошарок.

3. Перемога, запічок, одвірок, загривок.

4. Перечитування, аптекар, намальований, професура.

6. Котрі з поданих слів утворені префіксально-суфіксальним способом?

1. Урівноваженість. 2. Перемир'я. 3. Возвеличити. 4. Доручення. 5. Корисливий.

6. Знесиліти. 7. Безкровний. 8. Переписаний. 9. Перекотиполе. 10. Стеблина.

7. Яким способом утворено подані слова?

Семимильний, мечоносець, старшокурсник, трикутник, триповерховий, чорнобривці.

Варіанти відповіді: 1. Складанням основ. 2. Складанням слів. 3. Складанням основ і слів.

4. Складанням основ з флексацією. 5. Зрощенням. 6. Складанням основ з суфіксацією.

8. Котрі з поданих слів є складноскороченими?

1. Землерийка. 2. Ветдопомога. 3. Начмед. 4. ЧАЕС. 5. УПА. 6. Патронташ.

7. Спуск. 8. ЕОМ. 9. Пароплав. 10. Неп. 11. ВНЗ. 12. Самовар.

9. У котрому рядку/ рядках є слова, утворені шляхом переходу з однієї частини мови в іншу?

1. Сумно, сумно серед неба сяє білолиций (Т. Шевченко).

2. Ходім, браття, за край воювати (Марко Вовчок).

3. Край берега, у затишку, прив'язані човни (Л. Глібов).

10. Які морфологічні явища супроводжують творення поданих слів?

Вільний, дорожній, бджоляр, кореневий, насилля.

Варіанти відповіді: 1. Усічення. 2. Нарощення. 3. Чергування. 4. Суміщення.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Що таке основа слова?

Варіанти відповіді: 1. Частина слова без закінчення. 2. Частина слова без закінчення, яка виражає лексичне значення слова. 3. Частина слова без префікса та суфікса, яка використовується при словотворенні.

2. Що таке морфема?

Варіанти відповіді: 1. Це корінь, префікс, суфікс та закінчення. 2. Це одиниця будови слова. 3. Це найменша значуща частина слова — корінь, префікс, суфікс та закінчення.

3. Що таке корінь слова?

Варіанти відповіді: 1. Це головна частина слова. 2. Це центральна частина слова, яка повторюється у декількох словах. 3. Це головна значуща частина слова, яка містить у собі спільне значення всіх споріднених слів.

4. Що таке префікс?

Варіанти відповіді: 1. Частина слова, що стоїть перед коренем. 2. Частина слова, що стоїть перед коренем або іншим префіксом. 3. Значуща частина слова, що стоїть перед коренем або іншим префіксом і служить для творення нових слів чи форм слів. 4. Значуща частина слова, яка використовується як словотворчий засіб.

5. Для чого служать суфікси?

Варіанти відповіді: 1. Для утворення нових слів. 2. Для утворення форм слів. 3. Для зміни лексичного і граматичного значення слова. 4. Для утворення нових слів або форм слів.

6. Що таке закінчення?

Варіанти відповіді: 1. Це частина слова, яка змінюється. 2. Це частина слова, яка не входить до складу основи. 3. Це частина слова, яка служить для зв'язку слів. 4. Це змінна значуща частина слова, яка виражає його граматичне значення і служить для зв'язку слів у словосполученні і реченні.

7. Яка основа називається відкритою?

Варіанти відповіді: 1. Це основа слів без закінчення. 2. Це основа незмінного слова. 3. Це основа слів з нульовим закінченням та основа у словах незмінних частин мови.

8. Яка основа називається похідною?

Варіанти відповіді: 1. Це основа, в якій, крім кореня, є інші морфеми — префікс, суфікс. 2. Це основа похідного слова, яке утворене від іншого слова. 3. Це основа складного слова.

9. У котрому рядку всі слова мають однакову будову?

1. Незлагода, ненавидіти, неласкавий, неквапний.
2. Осмислити, пов'язка, поранений, очищення.
3. Примирення, переганяти, побутувати, напосідати.

10. Котрі слова мають похідну основу?

1. Стіна. 2. Весляр. 3. Час. 4. Рука. 5. Білий. 6. Сірник. 7. Сходження. 8. Далеко.
9. Стіл. 10. Убрід.

11. Визначте слова з відкритою основою.

1. Гіпербола. 2. Карате. 3. Вокзал. 4. Кіно. 5. Лезо. 6. Дбайливо. 7. Поле. 8. Шосе. 9. Озеро.
10. Сідло.

12. У котрому рядку всі слова мають однакову будову?

1. По-сусідськи, застрахувати, перекопати, розписка.
2. Відіслати, небезпека, перечитати, безграмотний.
3. Безпартійний, безбарвний, безмежний, беззбройний.
4. Підтримати, підпис, піддубник, підзвіт, підкоп.

13. У котрому рядку всі слова утворено одним і тим самим способом?

1. Правнук, беззвучний, співзвучний, звуковий, прозвучати.
2. Прикомірок, припічок, запічок, безталанний, безтурботний.
3. Обійти, дійти, вийти, розійтись, підійти, перейти, відійти.
4. Безіменний, іменитий, іменуватися, перейменовувати.

14. У котрому рядку слова утворено одним і тим самим способом?

1. Книжковий, арбітраж, будівельник, вихованість, біліти.
2. Дзвінок, лідерство, естонка, одеський, напій, помазок.
3. Праліс, невимогливий, забагато, переддень, передбачити.
4. Соломина, читач, свинина, рибина, блакить, ойкати.

15. У котрому рядку іменники утворено одним і тим самим способом?

1. Заздрість, демонстрація, монтаж, холодок, від'їзд, відліт.
2. Лічба, дружба, місиво, пиво, керівництво, олімпіада, неправда.
3. Товстун, журналіст, хлібина, дешевизна, мудрість, краєзнавство.
4. Баскетболіст, учительство, учитель, силач, стрибун, дрібнота.

16. Визначте спосіб творення дієслів *намастити, зігнати, припекти, прикрити*.

1. Префіксальний. 2. Суфіксальний. 3. Префіксально-суфіксальний.

17. Визначте, у котрому рядку дієслова утворені префіксальним способом?

1. Віддати, недотримати, обмірковувати.
2. Витерти, перегріти, нагримати, згрупувати.
3. Розв'язувати, недописати, відгадати, загатити.
4. Звеличити, сповістити, обвітрити, перевищити.

18. У котрому рядку всі слова утворено способом складання?

1. Машинобудування, металопрокатний, теплохід, електротехніка.
2. Націоналізація, нафтоналивний, плотогон, визволення.
3. Електродвигун, теплохід, століття, экс-чемпіон, півгривні.
4. Роликопідшипник, полумисок, англієць, двобічний.

19. У котрому рядку всі слова утворено суфіксальним способом?

1. Монтажник, монтерський, монологічний, надійний.
2. Ніжність, письменник, приварити, напарник, парковий.
3. Передрукувати, надрукувати, недопекти, надписати.
4. Консервувати, кінський, некритичність, зменшитися, методичність.

20. У котрому рядку всі прикметники утворено суфіксальним способом?

1. Надчуттєвий, ревучий, сусідів, худючий, горластий, ластів'ячий.
2. Безцінний, головатий, дощатий, екваторіальний, нормальний.
3. Підвечірній, хліборобний, сірчаний, хибний, суддівський.
4. Свинцевий, ласкавий, березовий, громадський, дерев'яний, слабуватий.

21. Яким способом утворено слова *вітромір*, *висотомір*, *окомір*, *далекомір*, *землемір*, *силомір*, *кутомір*.

1. Префіксальним.
2. Суфіксальним.
3. Префіксально-суфіксальним.
4. Безсуфіксним.
5. Складанням основ.

22. У котрому реченні виділене слово утворено способом переходу однієї частини мови в іншу?

1. Під *дош* хати не криють, а коли ясно — і сама не тече (Нар. творчість).
2. У *нероби* завжди неврожай (Нар. творчість).
3. У *ледачого* хазяїна і чоботи з ніг украдуть (Нар. творчість).
4. У *лінивого* піч до спини пристала (Нар. творчість).

23. У котрому рядку всі слова спільнокореневі?

1. Догризти, гризун, надгризти, недогризок, розгризти, гризота.
2. Докидати, викид, кидок, накидатися, перекидати, розкидати.
3. Брити, бритва, збрити, піддобрити, британка, побритися.

24. У котрому рядку всі слова спільнокореневі?

1. Коло, колесо, колісниця, околиця, зокола.
2. Колот, колоти, колоша, колошкати, колористичний.
3. Комплект, укомплектувати, компіляція, комплімент, комплекс.

25. У котрому рядку всі слова спільнокореневі?

1. Зв'язок, перев'язаний, відв'язу, в'язка, зав'язь, прив'язка.
2. Знак, значок, позначка, відзнака, відзначений, зазначити.
3. Зоріти, зірка, зоряний, зораний, зоря, зореносний.

26. У котрому рядку всі слова спільнокореневі?

1. Упізнати, знаний, знамено, знання, дізнатися, визнати.

2. Доїти, дійка, дояр, дійниця, доїдати, доїздити.
3. Клас, однокласник, класифікація, класичний, класицизм.

27. З'ясуйте, на означення якої міри ознаки в поданому нижче переліку прикметників виступають суфікси – *а'нн(ий)* та – *єнн(ий)*.

Нездоланний, невблаганний, нездійснений, незбагнений, страшений, недоторканий.

1. Виражають неповну міру вияву ознаки.
2. Прикметникові суфікси – *а'нн(ий)* та – *єнн(ий)* передають найвищу міру вияву ознаки.

28. Виберіть найбільш повну і правильну відповідь на питання: "На означення чого вживається префікс *пре-* у поданих нижче словах?"

Предобрий, презлий, прегарний, препишний, прецікаво, прекрасно.

1. Префікс *пре-* вказує на наближення дії.
2. Префікс *пре-* означає неповноту дії.
3. Префікс *пре-* вживається на означення найвищого ступеня ознаки якості.

29. Виберіть найбільш повну і правильну відповідь на питання:

"На що вказує префікс *при-* у поданих нижче словах?"

Присісти, прихилитися, приробляти, прибігати, придорожній, Придніпров я, прикордонник.

Варіанти відповіді : 1. На близькість до чого-небудь. 2. На неповноту дії. 3. На наближення, приєднання, неповноту дії, на близькість до чого-небудь.

30. У котрому рядку всі слова утворені префіксальним способом?

1. Контрреволюція, антинародний, антивірус, предобрий, заробіток.
2. Нетактовний, записати, сказати, побороти, завеликий, присмак.
3. Підкопати, контрнаступ, співавтор, підмайстер, прмова, приціл.

31. У котрому рядку всі слова утворені префіксальним способом?

1. Перечитати, антинародний, пагорб, підгрупа, асиметрія, неволя.
2. Вписати, претихо, супротивник, несистемний, міжгір'я, провесна.
3. Замислити, пробігти, нарукавний, передмова, післязавтра, недійсний/

32. У котрому рядку всі слова утворені префіксальним способом?

1. Прадавній, аморальний, прекумедний, недруг, ультрамодний, викупити.
2. Привітати, посріблити, примовка, заважкий, підстанція, віднині.
3. Відібрати, підвид, надлюдина, запобіжник, скосити, невиразний.

33. У котрому рядку всі слова утворені префіксальним способом?

1. Проспати, підмалювати, пробіл, несмак, посіяти, атиповий.
2. Проаналізувати, недоїсти, прадід, контрудар, післямова, переддень.
3. Переробити, перестрибнути, перемовитися, перевірити, переглянути.

34. У котрому рядку всі слова утворені префіксальним способом?

1. Підмайстер, праліс, неволя, перехворіти, ніхто, превеликий.
2. Запам'ятати, непорядок, пролісок, висмикнути, запізно.
3. Приходити, заспівати, безвихідь, подумати, привітати, закороткий.

35. Котрі з поданих слів утворені префіксальним способом?

1. Пересмішник.
2. Перекупка.
3. Праслов'янський.
4. Передісторія.
5. Бездонний.
6. Провал.
7. Показ.
8. Пристрасний.
9. Перевірка.
10. Ультрамодний.

36. Котрі з поданих слів утворені префіксальним способом?

1. Попередити.
2. Перешийок.
3. Пасинок.
4. Затесати.
5. Премудрий.
6. Неволя.
7. Правнук.
8. Немовля.
9. Відтак.
10. Прошарок.

37. Котрі з поданих слів утворені префіксальним способом?

1. Переддень.
2. Заслуга.
3. Задум.
4. Співтовариство.
5. Визнати.
6. Передмістя.
7. З'ясувати.
8. Непомітний.
9. Підвид.
10. Домішки.

38. Котрі з поданих слів утворені префіксальним способом?

1. Пагорб.
2. Пасинок.
3. Підсніжник.
4. Підпасич.
5. Прамова.
6. Виступ.
7. Антиісторичний.
8. Безпорадний.
9. Неволя.
10. Запис.

39. У котрому рядку всі слова утворені одним способом?

1. Накидати, розбудити, пребагатий, несмак, праліс, запальничка.
2. Непоганий, передмова, післязавтра, забагато, чималий, домішати.
3. Безмовний, перелітати, перечитування, заспівати, антивірус, підвид.

40. У котрому рядку всі слова утворені суфіксальним способом?

1. Стрибок, прочитаний, хідник, учителька, виконання, молодість.
2. Міжгір'я, оборонець, телятко, пожовклий, гнобитель, вусань.
3. Короткозорість, довго, холодильник, провесінь, вітрище, мудрець.

41. Котрі з поданих слів утворені суфіксальним способом?

1. Уривок.
2. Міжнародний.
3. Міцнішати.
4. Далечінь.
5. Прикрість.
6. Повінь.
7. Животворний.
8. Надбрів'я.
9. Вглиб.
10. Задум.

42. У котрому рядку складання основ доповнюється суфіксацією?

1. Чорноморський, малоефективний, стобарвний, вогнетривкий, науково-популярний.
2. Гострокінцевий, довгостроковий, землерийний, картоплерізка, бурякозбиральний.
3. Військовозобов'язаний, вельмишановний, перекотиполе, водогінний.

43. Котрі з поданих слів утворені суфіксальним способом?

1. Музикант.
2. Відгомін.
3. Веслувати.
4. Крутій.
5. Намальований.
6. Виріб.
7. Набережна.
8. Прошарок.
9. Навушник.
10. Обладнання.

44. У котрому рядку всі слова утворені суфіксальним способом?

1. Годувальник, зайчик, командувач, слизько, вихователька, співвітчизник.
2. Інженерний, газетяр, дідусь, розкішний, відчинивши, доказ.
3. Мудрість, оздоблення, планетарний, льодовик, вітряк, перечитування.

45. У котрому рядку всі слова утворені суфіксальним способом?

1. Заперечення, зів'ялий, пролісок, нічний, протизапальний, кобзар.
2. Винищувач, відмінник, приземлення, впевнено, європейський, засніжений.
3. Добре, читаючи, говіркий, ридма, трудящі, перехворіти.

46. Котрі з поданих слів утворені суфіксальним способом?

1. Профспілка. 2. Молочарня. 3. Українець. 4. Підручник. 5. Всюдихід. 6. Мелодійний.
7. Кума. 8. Десятеро. 9. П'ятдесят. 10. Первоцвіт.

47. Котрі з поданих слів утворені суфіксальним способом?

1. Підписаний. 2. Насамперед. 3. Білявий. 4. Неговіркий. 5. Множення. 6. Мореплавець.
7. Болиголов. 8. Аспірантський. 9. Передзвін. 10. Безмежний.

48. Яким способом утворені подані слова?

Вручення, запізнення, приятелювання, прибирання, заперечення.

- Варіанти відповіді:* 1. Префіксальним. 2. Суфіксальним. 3. Префіксально-суфіксальним.
4. Усіченням твірних основ. 5. Шляхом переходу з однієї частини мови в іншу.

49. Яким способом утворені подані слова?

Наречена, поранений, бобові, учений, пельменна, учительська.

- Варіанти відповіді:* 1. Префіксальним. 2. Суфіксальним. 3. Префіксально-суфіксальним.
4. Усіченням твірних основ. 5. Шляхом переходу з однієї частини мови в іншу.

50. Яким способом утворені подані слова?

Вихід, приціл, заспів, виступ, задум, розтин.

- Варіанти відповіді:* 1. Префіксальним. 2. Суфіксальним. 3. Префіксально-суфіксальним.
4. Усіченням твірних основ. 5. Шляхом переходу з однієї частини мови в іншу.

51. Яким способом утворені дієслова *вечеряти, днювати, зимувати, біліти*?

1. Суфіксальним. 2. Суфіксально-префіксальним. 3. Префіксальним.

52. У котрих словах складання основ супроводжується додаванням суфікса?

1. Сільськогосподарський. 2. Червоногарячий. 3. Конусоподібний.
4. Яснобарвний. 5. Лісоруб. 6. Кисло-солодкий. 7. Біло-рожевий.
8. Високотоксичний. 9. Легкорозчинний. 10. Сорокап'ятихвилинний.

53. Котрі з поданих слів утворені способом злиття (зрощення) сполучень слів?

1. Всебічний. 2. Тихоплинний. 3. Маловигідний. 4. Важкохворий. 5. Тихоокеанський.
6. Широкофюзеляжний. 7. Нижчезгаданий. 8. Великокаліберний. 9. Високорозвинений.
10. Густолистий.

54. Котрі з поданих слів утворені префіксально-суфіксальним способом?

1. По-домашньому. 2. Ускладнення. 3. Позаминулий. 4. Прибережний. 5. Передвиборний.
6. Міжгалузевий. 7. Високоєфективний. 8. Передплатити. 9. Надхмарний. 10. Розв'язок.

55. У котрому рядку всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом?

1. Безшовний, міжшкільний, оподаткувати, підберезник, передпокій.
2. Видолинок, одвірок, переярок, безтурботний, окрилити.
3. Зекономити, піддослідний, відтінити, притиснути, по-українськи.

56. У котрому рядку всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом?

1. Підстаркуватий, уможливити, звеличити, знедолити, подорожник.
2. Залюднити, спростити, передплужник, безупинний, настільний.
3. Безіменний, переписування, заспокоїти, заміський, підсніжник.

57. Яким способом утворено подані слова?

Підліток, безмірний, міжгір'я, підвіконник, настінний, післяопераційний.

Варіанти відповіді: 1. Префіксальним. 2. Суфіксальним. 3. Префіксально-суфіксальним.
4. Шляхом переходу з однієї частини мови в іншу. 5. Усіченням твірних основ.

58. Котрі з поданих слів утворені префіксально-суфіксальним способом?

1. Пролісок, досвітній, прошарок, підводний, бездушний.
2. Обніжок, міжнародний, подарунок, прижиттєвий, безлад.
3. Привласнювач, безталанний, підпасич, запічок, перешийок.

59. Котрі з поданих слів утворені префіксально-суфіксальним способом?

1. По-козацькому. 2. Ощасливити. 3. Просинь. 4. Знебарвити. 5. Помах. 6. Приязнь.
7. Підколінний. 8. Полумисок. 9. Нарукавник. 10. Всюдихід.

60. Котрі з поданих слів утворені префіксально-суфіксальним способом?

1. Врівноваженість. 2. Перемир'я. 3. Возвеличити. 4. Доручення. 5. Знесиліти.
6. Безформний. 7. Переписаний. 8. Перекотиполе. 9. Обабіч. 10. Примітний.

61. У котрому рядку всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом?

1. Бездонний, безпечний, бездомний, безмовний.
2. Негостинний, ненависний, неможливий, нерадісний.
3. Приміський, прибережний, присолений, прикордонний.
4. Перевищити, переборщити, перегнати, переробний.
5. Передплужник, передосінний, передчасний, переджнив'я.

62. У котрому рядку всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом?

1. Знецінити, оподаткувати, підсвічник, переписаний.
2. Позаштатний, закулісний, безформний, прошарок.
3. Перешийок, запічок, одвірок, загривок.
4. Прийдешнє, наречена, нарукавник, набережна.
5. Опритомніти, округлити, оплетений, оповідач.

63. Котрі з поданих слів утворені способом складання основ, слів та їх частин?

1. Безперестанку. 2. Дружина. 3. Безгосподарність. 4. Перекотиполе. 5. Програш.
6. Небосхил. 7. АСУ. 8. Морозильник. 9. Триповерховий. 10. Праслов'янський.

64. Котрі з поданих слів утворені способом складання основ, слів та їх частин?
1. Дит'ясла. 2. Медсестра. 3. Понадплановий. 4. Напівморок. 5. Військкомат.
6. Профспілка. 7. Козаччина. 8. Бурякозбиральний. 9. Опритомніти. 10. Передовик.

65. У котрому рядку всі слова утворені способом складання основ, слів та їх частин?
1. Небосхил, варивода, широкоплечий, театрознавець, продавець.
2. Чорнобривці, водопостачання, босоніж, мимохідь, профком.
3. ООН, власноруч, міськком, Донбас, круторогий.

66. У котрому рядку не всі слова утворені способом складання основ, слів та їх частин?
1. Місцеперебування, картоплесаджалка, велоспорт, Дніпрогес, дороговказ.
2. Водостійкий, новобудова, агітбригада, голомозий, чужинець.
3. Райвно, загс, комбат, профспілка, БЮТ, птахоферма.

67. У котрому рядку не всі слова утворені способом складання основ, слів та їх частин?
1. Прем'єр-міністр, екс-чемпіон, шумомір, скорохід, зірвіголова.
2. Шевченкознавець, лісозаготівельний, широколистий, салон-перукарня.
3. Всюдихід, ПТУ, мимохить, цитрусівод, радіосигнал, безмежний.

68. Котрі з поданих слів утворені способом складання основ, слів та їх частин?
1. Настанова. 2. Лавиноподібний. 3. Медицина. 4. Ветлікарня. 5. Альфа-промені.
6. Східнослов'янський. 7. Самовар. 8. Операційна. 9. Книгосховище. 10. Заземлення.

69. Котрі з поданих слів утворені способом складання основ, слів та їх частин?
1. Праворуч. 2. Прикордонний. 3. Зосередитися. 4. КПП. 5. Несмак. 6. Грошово-кредитний.
7. Європарламент. 8. УжНУ. 9. Самозахист. 10. Працьовитий.

70. Котрі з поданих слів є складноскороченими?
1. ЧАЕС. 2. ВНЗ. 3. Спуск. 4. Медико-санітарний. 5. Пароплав. 6. УПА.
7. Неп. 8. Хлібопостачання. 9. Малопомітний. 10. ЕОМ.

71. Яким способом утворено подані слова?
Одноліток, мечоносець, старшокурсник, трикутник, триповерховий.
Варіанти відповіді: 1. Складанням основ. 2. Складанням слів. 3. Складанням основи і слова. 4. Складанням основ та суфіксацією.

72. Визначте **рядок (рядки)**, у якому всі виділені слова утворені внаслідок зміни значення слова?
1. Гніздо лелеки, супутник на орбіті, підошва черевики, ріка Дніпро.
2. Кулеметне гніздо, корінь слова, підошва гори, встигати з хімії.
3. Готель „Дніпро”, встигати на поїзд, корінь дуба, партія „Батьківщина”.

73. Яким способом утворено виділені слова?
Уже поволі стало забуватися все *пережите, пройдене, старе* (К. Герасименко).
Варіанти відповіді: 1. Суфіксальним. 2. Безафіксним. 3. Способом переходу слів з однієї

частини мови в іншу.

74. У котрому рядку (рядках) виділені слова утворені шляхом переходу з однієї частини мови в іншу?

1. *Сьогоднішньої* роботи на завтра не відкладай (Нар.тв.).
2. *Давніх* друзів забувають, а при горі споминають (Нар.тв.).
3. *Сьогоднішнє, давнє, майбутнє* в піснях героїчних дзвенить (М.Гірник).

75. У котрому рядку (рядках) є слова, утворені шляхом переходу з однієї частини мови в іншу?

1. Для справ великих Батьківщина гартує сили молоді (В.Бойко).
2. Не зглядишся, як проминуть літа, і ваші учні, дужі й молоді, себе покажуть в радіснім труді (О.Підсуха).
3. І старі, і молоді .. добре знали поета, тож привітали його як свого, найріднішого (Ю.Збанацький).

76. У котрому рядку (рядках) є слова, утворені шляхом переходу з однієї частини мови в іншу?

1. Сумно, сумно серед неба сяє білолиций (Т.Шевченко).
2. Ходім, браття, за край воювати (Марко Вовчок).
3. Край берега, у затишку, прив'язані човни (Л.Глібов).

77. У котрому рядку (рядках) є слова, утворені шляхом переходу з однієї частини мови в іншу?

1. На призьбі, затиснувши бородою скрипку, сидів старий циган (О.Гончар).
2. Старий згадав свою Волинь святую і волю молодую (Т.Шевченко).
3. Дитячий сміх розноситься в садах (В.Сосюра).

78. У котрому рядку (рядках) є слова, утворені шляхом переходу з однієї частини мови в іншу?

1. Там, у дитячій, не світилося, але відблиски заграв кидали крізь вікно широку смугу червонуватого світла (Ю.Смолич).
2. Сьогоднішнє, вчорашнє — незмінний круг (М.Драй-Хмара).
3. Заслужено линула по околицьких країнах слава про хоробрих русичів (А.Хижняк).

79. У котрому рядку всі слова зазнали фонетичних змін при словотворенні?

1. Гаазький, боягузтво, тюркський, кріпаччина.
2. Запорізький, Харківщина, черкеський, юнацтво.
3. Дощаний, лейпцизький, баскський, козацький.

80. У котрому рядку всі слова зазнали змін при словотворенні?

1. Митецький, овруцький, сиваський, казахський.
2. Піщаний, молочний, ячний, підвищити.
3. Сонячний, пищати, меккський, річний.

81. Визначте складні слова зі сполучними голосними.

1. Лісосмуга. 2. Волелюбний. 3. Новгород. 4. Краєзнавчий. 5. Тихохідний.

6. Малознайомий. 7. Прижиттєвий. 8. Водограй. 9. Всюдихід. 10. Телецентр.

82. Визначте слова зі сполучними голосними.

1. Важкохворий.
2. Лісостеп.
3. Босоніжки.
4. Фотомодель.
5. Автостанція.
6. Водопостачання.
7. Зоомагазин.
8. П'ятсот.
9. Монокристал.
10. Легкорозчинний.

83. У котрому рядку всі прислівники утворені сполученням іменника з прийменником?

1. Здалека, зблизька, здавна, зокрема, стиха, допізна, зліва.
2. Вперше, спершу, заодно, поодинці, вдруге, вдвоє.
3. Безвісти, здалека, вперше, спершу, вголос, зліва, вранці.
4. Безвісти, вголос, вдосвіта, вранці, збоку, восени.

84. У котрому рядку всі прислівники утворені сполученням займенника з прийменником?

1. Нащо, навіщо, передусім, внічну, потім, звідти, досі.
2. Віднині, забагато, задовго, набагато, надалі, назавжди, наскрізь, повсюди.
3. Вдосвіта, завдовжки, напередодні, навпростець, навкруги, навколо, навприсядки.
4. Вдосвіта, забагато, навколо, навприсядки, надалі, нащо, навкруги.

85. Знайдіть прикметники, утворені складанням основ незалежних одне від одного слів.

1. М'ясо-молочний.
2. Сільськогосподарський.
3. Мовно-літературний.
4. Виробничо-технічний.

86. У котрому рядку немає пропусків у словотвірному ланцюжку?

1. Цікавий — зацікавити — зацікавленість — незацікавленість.
2. Камінь — скам'яніти — скам'янілий — скам'янілість.
3. Котити — викотити — викочувати — викочуватися.
4. Киснути — кислий — кислотний — кислотність.

87. У котрому рядку група спільнокореневих слів утворює словотвірний ланцюжок?

1. Відрегулювати, регулювати, підрегулювати, урегулювати.
2. Доля, обездолений, обездолити, обездоленість.
3. Стрибати, стрибнути, перестрибнути, перестрибувати, перестрибування.
4. Роздум, необдуманий, думати, обдуманий, необдуманість.
5. Задушевно, бездушно, великодушно, добродушно.

88. У котрому рядку всі прислівники мають прикметникове походження?

2. Уперше, спершу, заодно, поодинці, вдруге.
3. Здалека, зблизька, здавна, зрідка, стиха, допізна, зліва.
4. Здалека, вперше, безвісти, спершу, вранці, зрідка, зліва, поодинці.

89. У котрому рядку збірні іменники утворилися суфіксальним способом?

1. Людність, завдовжки, зелень, навпростець, навкруги, навколо.
2. Колосся, мушва, воїнство, зрідка, зокрема, стиха.
3. Мурашня, гарбузиння, цибулиння, струччя, бадилля, студентство.

4. Апаратура, листя, пруття, забагато, волосся, колосся, звірота.

90. У котрому рядку всі прислівники мають прикметникове походження?

1. Відразу, забагато, задовго, тричі, весною, навесні, насправді.
2. Вперше, заодно, наодинці, вдруге, вдвоє, вчетверо.
3. По-учнівськи, надовго, весело, урочисто, спокійно, сп'яну.
4. Віднині, затемна, заодно, зависоко, наодинці, навколо, вдруге.

91. У котрому рядку всі прислівники мають числівникове походження?

1. Здалека, зблизька, здавна, зрідка, зокрема, стиха.
2. Вперше, заодно, поодинці, вдруге, вдвох, двічі, вчетверо.
3. Нащо, навіщо, передусім, внічию, зокрема, напередодні.
4. Вперше, зблизька, нащо, заодно, внічию, вдруге, зрідка, навіщо.

92. У котрому рядку всі іменники утворені суфіксальним способом?

1. Бригадир, студентка, здоровань, полтавець, капустана, стрибун.
2. Динамівець, таксист, балакун, бібліотекар, рабиня, залізобетон.
3. Вовчище, секретар, темнота, лісник, зарплата, біганина, хворий.

93. З'ясуйте, від яких імен у поданому переліку утворені імена по батькові.

Григорович, Григорівна; Ілляч, Іллявна; Кузьмич (і Кузьмович), Кузьмівна; Лукич, Луківна; Миколайович, Миколаївна; Савич (і Савович), Савівна; Хомич (і Хомович), Хомівна; Якович, Яківна.

Варіанти відповіді: 1. Григорій, Григир (Григор), Ілько, Кузьма, Лука, Миколай, Сава, Хома, Яцько. 2. Григорій (Григир, Григор) Ілля, Кузьма, Лука, Микола, Сава, Хома, Яків.

94. У котрому рядку (**рядках**) є іменники, які утворилися морфолого-синтаксичним способом?

1. Неввічливість між рівними – це невихованість, з боку ж начальника – це тиранія (Лопе де Вега).
2. Убога стилістика є породженням убогої думки (О.Гончар).
3. Два хитрих мудрого не переважають (Укр. прислів'я).
4. Чесний замість багатства наживає ворогів (В.Голобородько).

95. У котрому рядку (**рядках**) є слова, що перейшли до іншої частини мови?

1. Радий будь, що в нас, майстрів, лежачого не б'ють (Леся Українка).
2. Можеш вибирати друзів і дружину, Вибрати не можна тільки Батьківщину (В.Симоненко).
3. Заплющуючи очі, й по цей день я ще не маю темряви в душі (О.Довженко).
4. За одного битого дають два небитих, та й то не беруть (Нар.тв.).

96. Визначте слова зі сполучними голосними.

1. Літопис. 2. Фотовиставка. 3. Правдоподібний. 4. Маловживаний. 5. Кінотеатр.

6. Жовто-блакитний. 7. Автохолдинг. 8. Картоплесаджалка. 9. Босоніж. 10. Відеозапис.

97. Визначте складноскорочені слова.

1. Агітпункт. 2. Канделябр. 3. Універмаг. 4. Завуч. 5. Мироносний. 6. Далеч. 7. Тридобовий.
8. Донбас. 9. Міндобриво. 10. ВАК.

98. Визначте, яким способом утворені слова.

Подих, вихід, поїзд, приціл, причал, запас, приспів.

Варіанти відповіді: 1. Префіксація. 2. Флексація. 3. Суфіксація. 4. Нульова суфіксація.
5. Конфіксація.

99. В яких словах звуки [о] та [е] виконують роль інтерфікса при основоскладанні?

1. Великоваговий. 2. Стократ. 3. Самоочисний. 4. Автоколона. 5. Мотопед. 6. Добротворець.
7. Телебачення. 8. Маловідомий. 9. Агрокультура. 10. Славословити.

100. Визначте непохідні слова.

1. Хребет. 2. Колиска. 3. Берег. 4. Хода. 5. Зелень. 6. Юнь. 7. Молодь. 8. Біг. 9. Спів.
10. Тютюн.

ЗМІСТ

ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ.....	3
Рекомендована література.....	4
Програма курсу морфеміки і словотвору сучасної української літературної мови. Питання для екзаменаційного контролю.....	10

МОРФЕМІКА

Практичне заняття № 1

Тема: Морфеміка як розділ науки про мову.....13

Практичне заняття № 2

Тема: Типологія морфем у сучасній українській літературній мові.....16

Практичне заняття № 3

Тема: Основа слова.....18

Практичне заняття № 4-5

Тема: Функціонування морфем у сучасній українській літературній мові.....20

Практичне заняття № 6

Тема: Морфемний аналіз.....22

Практичне заняття № 7

Тема: Словники морфем та словотвірні словники.

Контрольна робота.....24

СЛОВОТВІР

Практичне заняття № 8

Тема: Словотвір як наукова дисципліна.....26

Практичне заняття № 9

Тема: Дериваційні відношення.....28

Практичне заняття № 10

Тема: Словотвірна семантика. Словотвірний тип.....30

Практичне заняття № 11	
<i>Тема:</i> Слововірна категорія. Слововірна модель.....	32
Практичне заняття № 12	
<i>Тема:</i> Способи словотворення. Афіксальний слововір.....	33
Практичне заняття № 13	
<i>Тема:</i> Способи словотворення. Безафіксний слововір.....	34
Практичне заняття № 14	
<i>Тема:</i> Слововірна парадигма. Слововірний аналіз.....	36
Практичне заняття № 15	
<i>Тема:</i> Слововір частин мови. Слововір іменників.....	38
Практичне заняття № 16	
<i>Тема:</i> Слововір прикметників.....	39
Практичне заняття № 17	
<i>Тема:</i> Слововір дієслів.....	40
Практичне заняття № 18	
<i>Тема:</i> Слововір прислівників.....	41
Підсумкова контрольна робота	43
Зразок модульної роботи з морфеміки.....	44
Зразок модульної роботи зі словотвору.....	45
Тестові завдання.....	46